JOSIP KOLANOVIĆ

ZBORNIK NINSKIH ISPRAVA OD XIII DO XVII STOLJEĆA

MONUMENTA ECCLESIAE CATHEDRALIS NONAE

Naziv i opis Zbornika

U arhivu Zadarske nadbiskupije među spisima Ninske biskupije[1] nalaze se sakupljeni u kodeksu od papira »Monumenta Ecclesiae cathedralis Nonae ex antiquis, et recentioribus etiam scripturis, et documentis canonice, et in forma probanti decerpta ab Illustrissimo, et Reuerendissimo Domino Francisco de Grassis eiusdem cathedralis episcopo. Anno Domini MDCLXXV«. D. Farlati taj rukopis naziva »Liber rubeus«[2] i sažeto donosi njegovu namjenu i sadržaj.[3] Ujedno napominje da je čuo kako su iz njega povađene i ukradene tabele.[4] C. F. Bianchi spominje zbirku dokumenata koje je sakupio F. de Grassis i dao joj naziv »Liber rubeus«.[5] Ujedno dodaje da izgleda da je ta zbirka nestala.[6] C. F. Bianchi je podatke o tom zborniku najvjerojatnije preuzeo od D. Farlatija, što se vidi iz izvještaja o njemu koji je u skraćenu obliku isti kao D. Farlatija. U novije vrijeme tim se zbornikom služio L. Jelić

[1] Nakon ukinuća Ninske biskupije bulom Leona XII »Locum Beati Petri« od 30. lipnja 1828. spisi Ninske biskupije, koji nisu prije stradali od požara, preneseni su u Zadar i sada se nalaze u arhivu Zadarske nadbiskupije. Spisi obuhvaćaju razdoblje od XVI do XVIII st. Svega ima 50 omota. Među spisima nalaze se brojni pisani glagoljicom. Ninski je arhiv pretrpio veliku štetu početkom XVIII st. Usp. Pismo ninskog kneza Lorenza Bemba generalnom providuru C. Pisanu od 27. lipnja 1712. u Historijskom arhivu u Zadru.

[2] D. Farlati, Illyrici sacri, Tomus IV, Venetiis 1769 str. 233.

[3] Ondje. D. Farlati u svom izvještaju o Zborniku uglavnom donosi sažetak predgovora koji je Zborniku napisao Franjo de Grassis.

[4] Ondje. »Audio has tabulas furtim sublatas nusquam reperiri«. Sačuvana je ipak jedna geografska karta.

[5] C. F. Bianchi, Zara cristiana II, Zara 1879, str. 227.

[6] Ondje. »A questa raccolta diede il titolo liber rubeus, il quale sembra siasi poscia smarrito«.

pri utvrđivanju spomenika grada Nina.[7] Nepotpuno ga navodi i I. Ostojić u svome djelu »Benediktinci u Hrvatskoj«.[8] Iz njega je dao prepisati neke isprave i ninski biskup Antun II Tripković (1754—1788).[9] Taj zbornik je nepoznat ostalim povjesničarima i prema podacima koje je donio C. F. Bianchi mislilo se da je nestao. Nakon 1945. godine nalazio

[7] L. Jelić, Spomenici grada Nina, u Vjesniku hrvatskoga arheološkoga društva, Nove serije sveska V (1901), Zagreb, str. 184—192; VI (1902), str. 103—116; L. Jelić u »Spomenici grada Nina«, koji je izašo u istom Vjesniku, sveska IV (1890—1900), str. 156—171, ne spominje tu zbirku. Na str. 157. namjesto Franjo de Grassis donosi, valjda zabunom, Ivan de Grassis. Na str. 170. navodi razne izvore za predio Kneginja, a ne spominje Zbornik F. de Grassisa u kojem se taj predio spominje već 1448. godine: »Item quod terrenum positum in Chnegnigna«. Usp. Zbornik Franje de Grassisa, str. 86. (Unaprijed skraćeno MON). U drugom i trećem nastavku svoje radnje Spomenici grada Nina obilno se koristi Zbornikom Franje de Grassisa. Tako u bilješci 1. na strani 189. (Sveska V (1901)) navodi ispravu od 13. srpnja 1453 (u bilješci valjda štamparskom greškom stavljena godina 1543) te donosi potpun naslov Zbornika »što se čuva u nadbiskupskom arhivu u Zadru. Ovaj zbornik poznat inače i pod imenom »Liber rubeus« sadrži ovjerovljene prepise od 133 isprave za razdoblje 1200—1675. god. (u stvari prva je isprava iz godine 1205, op. m.), uz dodatak dviju poznijih isprava«. U navodima L. Jelić najprije donosi broj isprave, a zatim stranicu Zbornika. Taj broj se ne nalazi izvorno u Zborniku nego je kasnije dodan olovkom, i to počevši od isprave br. 45.

[8] I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj II, Split 1964. Zbornik F. de Grassisa navodi sa: De Grassis: Monumenta ecclesiae Nonensis. Usp. bilj. 24. na str. 103. i bilj. 20. na str. 116. U bilj. 18. na str. 105. za dotičnu ispravu navodi se da se nalazi u Nadbiskupskom arhivu u Zadru, ninski odsjek L. IV Privilegi della com. di Nona. Istina, izvještaj o stanju ninske biskupije koji je sastavio M. Raimondo, generalni vikar ninske biskupije, nalazi se i u »Privileggi della Magnifica Comunità di Nona. Libro quarto«, na fol 45 v — 48 r, ali se taj rukopis ne nalazi u Nadbiskupskom arhivu u Zadru, nego u Historijskom arhivu u Zadru, Ninski spisi. Ista isprava nalazi se i u MON, str. 58—62. Izgleda da se I. Ostojić pri citiranju MON služio rukopisnom ostavštinom L. Jelića koja se nalazi u splitskom Arheološkom muzeju. Usp. bilj. 4, na str. 112. U toj istoj bilješci piše: »Ne znam, na što se odnose zadnje riječi slijedećeg citata: a. 1599. Duae abbatiae tantum existunt Nonae, S. Ambrosii et ducalis (?) S. Michaelis... (De Grassis, Monumenta ecclesiae Nonensis. No. 81, pag. 391). U stvari, radi se o izvještaju iz godine 1599. koji je podnio Svetoj stolici ninski biskup H. Bellotti. Tu stoji: »Existerunt in ea (?) duae abbatiae: altera in ciuitate adhuc existens sub titulo S. Ambrosii, altera uero ruralis sub titulo S. Michaelis, extincta sub ditione Turcarum« (MON, str. 282, a ne 391).

[9] Arhiv Zadarske nadbiskupije, Ninski spisi. Sudske rasprave od XV—XVIII st. fol 1 r — v, fol 2 r, fol 5 r. U tim prijepisima iz 18. st. navodi se da su učinjeni prema: »Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae«. Neki spisi koji se nalaze u MON nalaze se i u »Privileggi della Magnifica Comunità di Nona. Libro quarto«. Taj je rukopis iz XVIII, a ne iz XVII st. kako navodi T. Smičiklas u svome Diplomatičkom zborniku, Zagreb 1876, III, str. 52; V, str. 633, 637, 638... Na poleđini naslovne stranice toga rukopisa piše: »Ex codicibus manuscriptis eadem lingua exemplavit Marcolauris Ruich, Notarius Paghensis«. M. Ruić je živio od 1736—1808. Netko je u tom rukopisu koji se nalazi u Historijskom arhivu u Zadru uz neke isprave olovkom napisao L. R. sa stranicom koja odgovara u »L(iber) R(ubeus)«.

se neko vrijeme u arhivu Župskog ureda Svete Stošije u Zadru, odakle je posljednjih godina ponovno premješten u arhiv Zadarske nadbiskupije i stavljen među spise Ninske biskupije.

Zbornik je od papira, veličine 390 x 270 mm, bez korica i paginiran je do 422. stranice. Moglo bi se pretpostaviti da je imao korice obložene crvenom tkaninom, budući da ga D. Farlati i C. F. Bianchi nazivaju »Crvena knjiga — Liber rubeus«. Prema sadržaju na početku zbornika vidi se da je izvorno imao barem 452 stranice. Od toga su danas sačuvane 422. Papir je složen u 13 nepravilnih sveščića različite veličine.[10] Na strani 133. nalazi se geografska karta jurisdikcije ninskog biskupa (sl. 3). U sadržaju su navedene, a sada ih nema, dvije karte, i to na strani 196. topografski i geografski opis ninske biskupije i na str. 384. karta ninskog teritorija. Redoslijed stranica izvorne paginacije prekida se na str. 338. i nastavlja se stranicom 340. U sadržaju je za str. 339. naznačen talijanski prijevod dozvole turskog sultana (arz) kojom se dopušta Franji de Grassisu slobodno kretanje po turskom teritoriju i obavljanje duhovne jurisdikcije, te se za taj prijepis kaže da je učinjen prema originalu koji je umetnut. Iz toga se može zaključiti da je nestao skupa s dvije karte i original arza budući da je i karta na str. 133. paginirana samo s jednim brojem. Nestale su i stranice 385—386, te od 422. stranice dalje.

Na početku zbornika ima pet neispisanih listova, a na listu 6 r nalazi se grb biskupa Franje de Grassisa (vidi sl. 2): na štitu je grifon sa šesterokrakom zvijezdom nad glavom. Iza štita orao raširenih krila, a nad glavom mu je biskupski šešir s visećim resama. Na listu 7 r nalazi se naslov zbornika (vidi sl. 1), a na listu 8 r bez paginacije počinje Predgovor, koji ima 4 stranice. Deseti do dvanaesti list su prazni. Na listu 13 r pa dalje počinje Index, u kojemu je donesen kratki sadržaj prepisanih spisa (regesta) na latinskom jeziku s naznakom godine. Pod istom godinom doneseno je u nekoliko primjera[11] više spisa koji se odnose na isti predmet, s time da je stavljena godina kada je napisan važniji iil stariji spis. Katkada[12] je u Indexu donesena godina koja ne odgovara datumu pisanja dotičnog spisa, nego je to najstarija godina koja se spominje u samome spisu. Index završava na listu 31 r, a iduća je stranica prazna. Od toga sveščića je odrezano 11 listova. Na novom

[10] Ovako izgledaju sveščići: I. 6 listova, nedostaje 2; II. 22 lista; III. 5 listova, 11 odrezano; IV. 18 listova; V. 20 listova + 2 umetnuta nakon 6. lista; VI. 6 listova; VII. 3 lista + 2 umetnuta + 6 + 9 + karta kao zasebni umetak iza 8. lista + 2 umetnuta + 1 list; VIII. 1 + 20 + 4 + 1 list; IX. 1 + karta izgubljena + 2 + 5 + 2 + 8 + 6; X. 8 listova; XI. 6 + 6 + 6 + 4 + 4 + + 6 + 4; XII. 4 + 2 + 16 + 4 + karta izgubljena + 1 list nedostaje; XIII. 18 listova.

[11] Tako npr. pod godinom 1266. donesena je jedna isprava iz 1447—1448.

[12] Opis granica Nina i stare ninske biskupije koji je donesen pod godinom 1409. u stvari je izvještaj učinjen poslije 1527. godine, jer se ta godina spominje u ispravi.

sveščiću s izvornom paginacijom počinje prvi spis. Ukupno ima svih stranica 62 + 422 — 5 (koje smo gore naznačili), tj. 479, a prije oštećenja je bilo barem 62 + 452, tj. 514 stranica.

Svaki spis nije posebno ovjerovljen, nego je ovjerovljeno više spisa zajedno. Ovjerio je svojim potpisom i pečatom preture Domenico Cardino, kančelir preture u Zadru. Na kraju nekih prijepisa nalaze se i notarski znakovi različitih oblika.

Rukopis je ispisan humanističkom goticom i to jednom rukom, osim kod ovjere i spisa na stranicama 281—282, 298—300, koji su vjerojatno prepisani nešto kasnije od druge osobe. U Indexu su drugom rukom napisana dva spisa posve novijeg datuma, 1780. i 1782, koji bi trebali biti na str. 452, odnosno 447, jer je regest napisan posve drugom rukom. Uz to su posve prazne stranice 52, 165, 190—191, 262, 266, 270, 309—310, 343.

Okolnosti u kojima je nastao Zbornik

Ninski biskup Franjo de Grassis htio je, kako sâm ističe u predgovoru Zbornika, ostaviti svojim nasljednicima biskupima i kanonicima ninske Crkve sakupljene značajnije spomenike, povlastice, pismene isprave zemljišnih izvoda i druge isprave koje se odnose na ninsku Crkvu. To je učinio s nakanom da se sačuvaju posjedi, prava i povlastice ninske biskupije. Na prvi pogled moglo bi se zaključiti da je jedini razlog sakupljanja dokumenata bilo stanje poslije turskih pustošenja kada je F. de Grassis sve poduzeo da obnovi Ninsku biskupiju nakon rušenja, požara i grabeži. Međutim, dubljim proučavanjem samog sadržaja Zbornika, tadašnjih okolnosti i života samog F. de Grassisa dolazimo do zaključka da je izravni povod sakupljanju dokumenata o Ninskoj biskupiji uvjetovan stavom zadarskog nadbiskupa Ivana Evanđeliste Parzaghija prema ninskom biskupu F. de Grassisu.

Franjo de Grassis naslijedio je ninskog biskupa Franju Andronika (1653—1667) u vrijeme kada je Nin, koji je prije rimskog osvajanja Dalmacije bio jedno od najznatnijih naselja ilirskog plemena Liburna,[13] koji je za narodnih vladara jedna od njegovih rezidencija i središte županije[14] a u srednjem vijeku doživio sjaj i blagostanje,[15] grad nekada »veoma napučen i bogat«,[16] zbog turskih pustošenja u 16. i 17. stoljeću[17]

[13] Š. Batović, Nin u prapovijesti, u Nin, problemi arheoloških istraživanja, Zadar 1968, str. 15. O Ninu u antici usp. također M. Suić, ondje, str. 35—51.

[14] Usp. L. Jelić, Spomenici grada Nina, nav. mj. VI (1902), str. 111; V. Valčić, nav. dj ; M. Barada, Episcopus Chroatensis, u Croatia sacra I (1931), Zagreb; M. Perojević, Ninski biskup u povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1939; J. Belošević, Nin u srednjem vijeku, u Nin, problemi arheoloških istraživanja, Zadar 1968, str. 56.

[15] L. Jelić, nav. mj., str. 109; J. Belošević, nav. mj., str. 56—61.

[16] D. Farlati, nav. dj., str. 232.

[17] Skenderpaša je 22. lipnja 1499. godine s 12 tisuća konjanika opsjedao i pustošio zadarsku okolicu boraveći 8 dana u zadarskom području. Usp. MON,

i zbog nepogodne malarične klime postao gotovo posve opustošen i nenastanjen,[18], sa svega 200 stanovnika,[19] četiri cijele kamene kuće i s oko 30—35 bijednih stanova pokrivenih slamom.[20] Konačno pustošenje Nina pada u godinu 1646. Za vrijeme kandijskog rata Turci su zauzeli Kotare i generalni providur Leonardo Foscolo sazvao je ratni savjet u Splitu i odredio da se Nin razori, jer nije bilo vremena da se utvrdi. To je odobrio i mletački Senat godine 1645. Time se htjelo spriječiti da se Turci utvrde u Ninu. Zbog toga su sami ninski plemići i građani morali spaliti Nin.[21] F. C. Bianchi navodi da su 16. travnja 1646. godine drago-

str. 119. Turci su napali Nin i u ožujku 1500. Usp. MON, str. 119. Bio je i opsjedan i opustošen 1525. Usp. MON, str. 327. Po naređenju vlasti je napušten, spaljen i porušen i 1570. godine. Usp. Relacija Andrije Giustiniana i Oktavijana Valiera, u G Novak, Commissiones et relationes IV, Zagreb 1964; D. Farlati, nav. dj., str. 227; C F. Bainchi, nav. dj., str. 188.

[18] MON, str. 372. Izvještaj F. de Grassisa Rimu od 15. svibnja 1670, ondje, str. 330: »Nullum hospitale. Nullus Mons Pietatis, Seminarium nullum, verbo miserabilis sacri profanique status«.

[19] MON, str. 370. Ondje, str. 392: »11. Che del 1672 essendo state per ordine publico condotte in Nona in circa cento famiglie de Morlachi, che andavano dispersi per la campagna subito doppo la loro venuta in detta città nel spatio di doi mesi son morte in circa settanta persone per l'intemperie dell'aria, e mancanza dell'acqua, gl'altri pochi poi auuanzati della morte sono di notte tempo dalla stessa città fugiti, lasciando ance (!) parte delle poche loro bagaglie, e per essere forzati rimanere in detta città cosi mal sana si son più presto contentati ritornare sotto le terre del dominio del Turco. 12. Che l'anno 1673 esendosi portato a Nona il Signor Maggior Antonio Conoggietti per assistere di publico ordine alla restauratione d'alevare fabriche con trenta soldati della sua compagnia doppo mesi cinque in circa egli sia stato forzato partire della medesima città per gravissima malatia contrata là, e delli suoi trenta huomini non ne ne sia stato pur uno, che habbi fugito del'medesimo cattivo influsso, mentre tutti trenta cascati amalati per longissimo tempo sono stati languenti ne publici spedali«. O neuspjelom pokušaju da se osnuju radionice za opeke i crijepove, te kožara i radionica peltene robe, usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 191. U to vrijeme nastojalo se učiniti sve što je bilo moguće da Nin ne opustoši.

[20] MON, str. 370. Na str. 390, međutim, kaže se: »2. Che in tutta la Dalmatia non ui sia loco più cattivo della città di Nona per le guere distrutta, dishabitata, in cui non si trovano che cinque case coperte de coppi, le altre tutte al numero di cinquanta sijno coperte di paglia«.

[21] Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 188. Mlečani su Nin smatrali važnom strategijskom tačkom i bojali su se da se ne bi Turci u njemu utvrdili. U relaciji C. Canala, kneza Zadra iz godine 1594, ističe se da padom Nina ne bi bio siguran Zadar. U ruke neprijatelja pao bi i otok Pag, odakle država dobiva 150.000 dukata godišnje za prodaju soli. Izgubio bi se i Novigrad, kome se morskim putem ne bi mogla poslati pomoć. U vezi s time ne bi se moglo slobodno ploviti ni Zadarskim kanalom zbog gusara koji bi se tu okupili. Gubitkom Nina uvelike bi stradao grad Zadar i Dalmacija. Iz ninske se okolice dobiva gotovo 3000 stara žita. Usp. G. Novak, Commisiones et relationes, V, str. 104, 111. Usp. i relaciju N. Marcela, kapetana Zadra. Ondje IV, str. 367. Dva su prijedloga bila za obranu Nina: Jedni su htjeli da se poprave utvrde, pročisti luka i da se bolje čuva. Ondje IV, str. 367, 289, 434. V, 67, 231. Drugi su bili zato da se poruše bedemi i kule. Usp. relaciju generalnog providura za Dalmaciju F. Nanina iz god. 1591, relaciju C. Canala,

cjenosti, relikvije i crkveni namještaj kao i crkvene i kaptolske knjige, spisi biskupije i komune preneseni u Zadar[22] i smješteni u sakristiju katedrale Svete Stošije, u kuću ninskog biskupa[23] i u kuće ninskih plemića koji su boravili u Zadru. Stanovnici Nina, plemići i ostali puk sklonili su svoje stvari u Zadar, Pag, Rab i u sela zadarskog otočja. Pošto je iz Nina otišao biskup Šimun Divnić (1646—1667),[24] knez Matej Donat, kaptol, kler, žene i starci i nakon mise koju je odslužio arciprezbiter u kapeli katedrale, prvi je građanin Ivan Cassio 28. travnja potpalio vatru u svojoj vlastitoj kući, zatim su ostali podmetnuli vatru u kuće i crkve.[25] Dana 1. svibnja stigle su mletačke galije koje je poslao Senat i topovima razrušile utvrde Nina, a 16. svibnja zapaljena je okolna šuma kako bi se spriječilo Turcima da se tu zadrže i brane.

3. listopada 1667. godine papa Klement IX (1667—1669) imenovao je Franju de Grassisa, građanina Venecije, rodom iz Chioggije (Clodia), koji je tada imao oko 34 godine, biskupom Nina. U dekretu imenovanja naređeno mu je da popravi katedralu i biskupsku kuću.[26] U Ninu stanuju samo dva kanonika.[27] Prema spisima koji su iz vremena Franje de Grassisa sačuvani u arhivu Zadarske nadbiskupije vidi se da je F. de Grassis stanovao samo povremeno u Ninu. Tako on izdaje jedan spis 28. I 1668. u Chioggi, u kolovozu iste godine nalazi se u Zadru. Godine 1669. pohodio je dio župa u Ninskoj biskupiji. U Rimu je bio u veljači 1670. godine, a 15. svibnja iste godine podnio je Svetoj stolici izvještaj o stanju Ninske biskupije.[28] Godinu dana kasnije izdaje spis u Veneciji, 17. veljače 1668, kojim imenuje generalnim vikarom Ninske biskupije J. Zaccariju, kanonika-penitencijara Zadarske katedrale.[29] Nakon 1670. nalazi se uglavnom u Zadru ili Ninu, osim što je neko vrijeme odsutan

kneza Zadra iz god. 1594, te relaciju N. Donada, generalnog providura na Jadranu i u Dalmaciji iz godine 1599, koji predlaže da se Nin posve poruši. Ondje V, str. 12, 111, 278. kao što su već jednom Mlečani i učinili. Usp. relaciju A. Giustiniana i Oktavijana Valiera iz god. 1576. Ondje IV, str. 179.

[22] C. F. Bianchi, nav. dj., str. 189. Usp. MON, str. 328.

[23] Kuća ninskog biskupa u Zadru nalazila se kod kaštela u blizini crkve Gospe od zdravlja (u današnjoj ulici Špire Brusine).

[24] Podaci o spaljivanju Nina 1646. godine uzeti su iz C. F. Bianchija. Ti podaci o datumu spaljivanja koje C. F. Bianchi donosi na str. 189. ne slažu se s podacima o biskupu Stjepanu Divniću na str. 223, gdje se kaže da ga je papa Inocent izabrao za biskupa 25. lipnja 1646.

[25] Usp. C. F. Bianchi, nav. mj. U predgovoru MON stoji: »... Pošto je čitav grad izgorio i pošto je vlastitim rukama sa zemljom sravnjen«.

[26] Usp. D. Farlati, nav. dj., str. 231s: »Ei Clemens IX. Ecclesiam nonensem decrevit, ut est in tabulis consistorialibus: 1667. 3. Octobris providit Eccl. Nonensi vacanti per obitum Francisci Andronici, de persona Francisci de Grassis, cum decreto, quod statim ac supradicta civitas restituatur, populoque repleatur, incumbat in reparationem ecclesiae ac domus episcopalis«.

[27] MON, str. 329. Usp. str. 338. Ostalih deset kanonika stanuju drugdje, uglavnom u Veneciji. MON, str. 329.

[28] MON, str. 327—330.

[29] Arhiv Zadarske nadbiskupije. Ninski spisi — Franciscus de Grassis.

u Veneciji ili Chioggi.[30] U Ninu je znao stanovati i po nekoliko mjeseci da bi ubrzao radove na obnovi katedrale i biskupske kuće. Tako je 1673. godine 7 mjeseci boravio u Ninu i kako nije imao drugog stana, stanovao je u jednoj vlažnoj prizemnici, što je smetalo njegovu zdravlju.[31] Da bi se što prije obnovila katedrala, sam je pomagao radnicima pri radu.[32] Završivši stavio je natpis na pročelje: »Templum hoc longa acerbitate bellorum corruptum Deo, Republicae, civibus, Petrus Civrano regnorum Dalmatie et Epiri summus tetrarcha restauravit anno a partu Virrginis MDCLXXII sedente Francisco de Grassis.[33]

Za obnovu katedrale i biskupske kuće tražio je pomoć izvana.[34] Obnovio je i ostale župske crkve, posebno u Ražancu i Novigradu.[35] U obnovljenu biskupsku kuću na stan je primio i druge svećenike, vratio je u Nin kanonike koji su gotovo 25 godina bili odsutni.[36]

U predgovoru Zbornika Franjo de Grassis sâm opisuje to stanje grada Nina i Ninske biskupije za vrijeme i neposredno nakon Kandijskog rata (1645—1669) kao i obnovu koju je poduzeo. Čitav taj predgovor donosimo zbog njegove važnosti:

»Franjo de Grassis Mlečanin svojim nasljednicima časnim biskupima i ljubljenim kanonicima. Otkad nas je preblagi Bog dobrotom rimskog vrhovnog svećenika bez naše zasluge postavio na ovu biskupsku stolicu, nismo žalili nikakva truda koji će pružiti primjer pastirske brige našem stadu i našim nasljednicima. Posljednji je turski rat[37] tako poremetio stanje u Dalmaciji, a posebno u ninskoj komuni[38] i području da su biskup, dostojanstvenici, kanonici i čitav kler sačuvavši glavu bili prisiljeni zbog sveopćeg ratnog požara od godine 1646. napustiti grad te preseliti na sigurnije obale Italije. Nakon što su bile zapaljene biskupska palača, katedrala i gradska vijećnica i nakon što je čitav grad izgorio i pošto je vlastitim rukama sa zemljom sravnjen, svakome je bio velik uspjeh ako se mogao bijegom spasiti. Pošto su se stanovnici vjernici dali u bijeg i pošto su bili drugdje primljeni, morlačko se stanovništvo, koje je graničilo s Turcima, naviknuto na otimačinu, gotovo divlje, nastanilo na niskom području. Ostajući pak u raskolu s katoličkom vjerom, to je područje gotovo podivljačilo. Pošto je sve ono što pripada katedrali bilo za 30 godina obeščašćeno, i štogod je preostalo isprava od starine u toj biskupiji, sve je to uništio bijes ratnog požara, nije

[30] Iz sačuvanih spisa vidimo da se u Chioggi nalazi 26. siječnja 1668, 9. studenoga 1669, 24. svibnja 1671. U Veneciji je 19. listopada 1669, te 1673. kada je bio na liječenju.

[31] MON, str. 390.

[32] MON, str. 345. Usp. i predgovor MON.

[33] D. Farlati, nav. dj., str. 232; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 226.

[34] MON, str. 390.

[35] MON, str. 351, 395.

[36] Spis u arhivu Zadarske nadbiskupije. Ninski spisi — Franciscus de Grassis. Usp. MON, str. 329: Izvještaj F. de Grassisa Svetoj stolici.

[37] Kandijski rat (1645—1669).

[38] Latinski »comitatus« prevodimo sa »komuna«, a ne sa »županija«. Najadekvatnije bi bilo prevesti sa »kneštvo«, jer je za vrijeme mletačke uprave na čelu »komitata« bio »comes«. L. Jelić u Spomenicima grada Nina prevodi sa »županija«. Ninska županija, međutim, prestaje 1205. godine. Usp. V. Valčić, Granica ninske županije, Radovi JAZU, knjiga 288, str. 95—112.

sačuvan nikakav sustav vladanja, nikakav razložit zakon upravljanja. Budući da su same međe posjeda bile uništene, nije se mogla razabrati nikakva nada zaštite crkvenih dobara, doslovno, sve se našlo u tako žalosnu stanju da su ljudi koji su već davno završili rat željeli da ih sada zadesi smrt.

Konačno zasinu zraka mira, našto mi izbavljeni iz stanja žalosti, kao što nam je dužnost, odmah — prepoznavajući svoje ovce pa i one raspršene, zalutale, oslabljene, ozlijeđene — koliko je to bilo moguće, okupismo od starosti odnemogle predstojnike kaptola i kanonike. Nakon što je s temelja nanovo sagrađena u Ninu biskupska palača i kako drugog stana ondje nije bilo, sve smo očinski primili na stan i smjestili. Pošto je bila obnovljena katedrala, za koju smo svojim znojem miješali žbuku, i pošto se sabralo naše svećenstvo s drugih strana, ponovo je započela, dosta dolično, božanska služba svemogućem Bogu nakon 26 godina. Da ne bismo odveć opteretili povjereno nam u Gospodinu stado, od prihoda desetina naše biskupske menze, koje smo kroz više godina za to namijenili, iz temelja su bile podignute župske crkve, napose ona u Novigradu i Ražancu. Našim ne malim trudom otkupljeni su kaleži, plitice, križevi, relikvije i tolike druge stvari potrebne za bogoštovlje koje su bile bezbožno otete u vrtlogu i bezglavosti rata. Ono malo što je hvale vrijedno na slavu Božju na dobro vodstvo duša i za bogoštovlje, sve to od obrađivanja zemlje sa strane stanovnika grada a ne od nekud drugdje očekuje sretniji napredak. Sve naime što je dosada pokušano, sve bi bilo uzalud, kad ne bi bio pri ruci lijek da se izgubljeno povrati i utjeha da se sačuva ono što je stečeno, pogotovu poslije nevolja, rušenja, požara i grabeži za gotovo trideset godina. Stoga, odlučivši da bi se prikupilo što god pripada katedrali, kaptolu, nadarbinama i bilo kojim crkvenim stvarima naše biskupije na bilo koji način, i što god bi moglo biti na pomoć, sakupljeni su što je moguće značajniji spomenici, povlastice, pismene isprave zemljišnih izvoda i svega ostalog što se na bilo koji način odnosi na našu ninsku Crkvu, njezine posjede i prava, i to u ovjerovljenu obliku. Od toga je mnogo razasuto ili zanemareno lutalo, a prijepisi su sabrani na ovim stranicama na znanje i na upotrebu našim nasljednicima, isto tako na spomen kako budućih tako i prošlih. Želimo da se njihovi prilozi vlastoručno i zakonski ovjere. Ako bi se možda nalazili u tuđim rukama i ako bi se slučajno sakrili, i ne bi se vratili, odnosno doznačili ninskim biskupima ili ljubljenoj našoj braći kanonicima, nego preuzeto držali u posjedu, zlonamjerno sakrivali i prijevarno zadržavali, taj koji je za to odgovoran neka zna da je sin prijevare i bezakonja i da izložen prokletstvu blaženih apostola Petra i Pavla nikako neće umaknuti paklu.

U Ninu, 13. kolovoza godine Gospodnje 1675.«

Biskup Franjo de Grassis pohađao je župe i to ne samo one koje su bile na području pod mletačkom upravom,[39] nego je dobio i dopuštenje od turske vlasti da pohađa i župe te obavlja duhovnu jurisdikciju i nad vjernicima koji su stanovali na teritoriju osvojenom od Turaka.[40] U izvještaju koji je nakon pohoda podnio Svetoj stolici ističe

[39] MON, str. 375, 378, 390, 391.

[40] Usp. arz ili ferman od 1. ožujka 1672. MON, str. 340—341. Zatim MON, str. 336. Godine 1668. pohodio je Novigrad i Posedarje, »luochi più pericolosi nelle frontiere del Turco«. MON, str. 391. Na povratku je jedva umakao upadu Turaka. Pobjegao je s jednim nećakom od 11 godina. MON, str. 392. Taj arz spominje S. Zlatković, Franovci, Zagreb 1888, str. 140. On bi htio dokazati da su se samo franjevci mogli kretati po turskom teritoriju. Međutim već iz izvještaja 1598 (MON, str. 282) saznajemo da je

da svi svećenici služe misu starohrvatski.[41] Zbog toga je i pri svom posjetu Rimu u podsjetniku poslova koje mora obaviti napisao i »breviario illirico«.[42] Sačuvan nam je i original jedne njegove okružnice pisane glagoljicom koja se kroz tri blagdana imala čitati (vidi sl. 5).[43]

Pri svom posjetu Rimu 1670. god. u podsjetniku je zapisao jednu tačku koja se odnosi na dispenzu rezidencije u Ninu.[44] Ninski je biskup, naime, već 1475. boravio u Zadru, a papa Inocent VIII dao je

biskupov namjesnik pohađao teritorij pod turskom upravom. Da je i sâm F. de Grassis stvarno pohađao turski teritorij, daje nam naslutiti tekst MON, str. 366. i 377.

[41] »Sacerdotes quotquot sunt illirico idiomate et celebrare, et psalere assueti, plerique tamen ipsa Breviarii et Missalis inopia, utramque negligunt«. Za župnike u Privlaci, Vrsima, Zatonu, Poljicima, Ražancu, Vinjercu i Posedarju imenuje domaće ljude koji poznaju jezik. MON, str. 329, 328.

[42] Arhiv Zadarske nadbiskupije, Ninski spisi. F. de Grassis.

[43] Ondje. Sudske rasprave XV—XVIII st. Donosimo i transkripciju te okružnice zahvaljujući dr Anti Strgačiću koji je pročitao glagoljski tekst.

»Vrhe (u gornjem kutu lijevo!).

Frančiško Graši po Milosti Boga (i) Svetoga prisvitloga apustulskoga (Sidališća) biskup od Nina, Like, Banadiga i ostalih. Svim i (s)vakomu ki pribivaju i gradi i seli(h) negove dioceže zravj(e) i redovni posluh i cetera.

Pomneći mi da svaki dan veće grede restući hudobiě, sila i privara u pucih naše / dioceže toliko ki stoe u gradu od Nina koliko u svih selih od Vrhov, Zatona, Pri / vlake, Vira koliko u dalih od Mahurcov ili Dračevca, Polica, Ražanca / Vinerac, Posedarju i u istom kaštelu i fortici Novoga grada koi se crikvan / pristoe po ta put da s plačnim potlačenim zakonov Boga semogućega česti / toga principa našeg i redov uzvišenoga Gospodina enerala veće se ne more / tolika hudobiě ni zloba i nepravda učinena Bogu i negovin namisnikom / u crikvah bližnih da se ne more pomoći kuća božja u crikvi od zahranena negove / svete službe zabranuući se onim / zasluže potribna hrana u crikvi nami istim trplena našega gl / asa i u crikvi od tolikih drugih obćena i osobitih zlih ta zazvanih / od dila pastirskoga i jistoga Boga nadahnue s kripošću ovih za sve koi / imaju parohianov svakoga mista naše dioceže / obćene navišćeni na svetoi misi pri strašnim pristolem semogućega / Boga i s oblašću negovom ka je nemu podana; proklinemo i odmičemo kako / sada za onda navišćuući mi za prokleti i odvarženi i prokleti i odvarženi stumačuemo kako sveto oskvrrenici prokleti privarnici i ki silon / uzimaų stvari crikvene svi oni ki ih udobno i hinbeno neete platiti, neete odgovarati ali hote uskratiti desetine crikvene i dohotci ki se / crikvan pristoe samo edino uzdržane naše i naših crikav i / redovnikov tolikoe jošće kako očite grišnike nih navišćuemo istom / a čujemo sada za onda oćemoih jimenovane i navišćene da ne mozite / ulisti u crikvu da ne mozite biti dilnici od s(v)etih sakramentov / i napokon jošće po smarti kako uda paklena da nimaų biti ukop / ani u crikvi ni u mistu posvećenu, i ošće stanovito znamo da / ovo pedipsane dano od Boga po rukah naših stvaran(o) ima nin ili Bo / gu i duš(a)n nihovin zvano duhekovno (!) neće uskratiti pedipsane telesno ko in more i h(o)će dati n(a)š pravedni redovniški princip.

Datum Nonae in aedibus residentiae nostrae, 9. Julii 1672. Franciscus Episcopus Nonensis, etc. (suhi pečat).

(U donjem uglu desno): Na Varsih bi ova zapovid navišćena na parvi put na lo luča, drugi put na 17 luča, treti put na 24 luča«.

[44] Arhiv Zadarske nadbiskupije, Ninski spisi — F. de Grassis.

godine 1486. izričitu dozvolu da ninski biskup boravi u Zadru zbog lošeg zraka u Ninu.[45] Zadarski je, međutim, nadbiskup Ivan Parzaghi (1669—1688) pravio teškoće F. de Grassisu.[46] Kongregacija Koncila dopustila je spisom od 2. travnja 1672. god. F. de Grassisu da može vršiti jurisdikciju nad vjernicima svoje biskupije koji borave u Zadru. Međutim, kongregacija je poslala pismo i zadarskom nadbiskupu i od njega zatražila da joj piše ako što ima protiv toga.[47] Zadarski je nadbiskup 1672. god. poveo tajni proces protiv F. de Grassisa, ispitavši samo dva ili tri svoja ukućana te ga tajno poslao u Rim.[48] Zbog toga je F. de Grassis od 1672. godine sakupljao dokazni materijal u kojem se uglavnom ističu dvije stvari: zasluge u radu u Ninskoj biskupiji te nemogućnost boravljenja u Ninu zbog oskudice, lošeg zraka i bolesti[49] koju je dobio u Ninu. Taj je spor trajao od 1672. do 1675. godine. Zanimljivo je da su zadarski kanonici dali svjedočanstvo u prilog F. de Grassisa, što svjedoči da po svoj prilici nisu bili u dobrim odnosima s nadbiskupom Parzaghijem.[50] Zadarski knez Antonio Soderini 28. rujna 1675. daje pismeno svjedočanstvo da se Franjo de Grassis zadržavao tri mjeseca, srpanj, kolovoz i rujan, u Zadru jedino kako bi mogao sakupiti dokumente i spise koji pripadaju njegovoj biskupiji, kako bi obranio prava, granice i jurisdikciju koju mu osporava zadarski nadbiskup.[51] Konačno je bio poveden sudski postupak, posvjedočen od mnogih svjedoka godine 1675. u kojem se u 25 tačaka iznosi stanje Nina i zasluge biskupa F. de Grassisa.[52] Taj je spis značajan za uvid u tadašnje stanje Nina i u sebi sadrži osnovne elemente drugih svjedočanstava koje je sakupljao F. de Grassis u svom sporu sa zadarskim nadbiskupom. U njemu je donesen i popis mnogobrojnih ličnosti Nina i Zadra koje su potvrđi-

[45] Usp. bula Siksta IV od 18. rujna 1475. patrijarhu Venecije »et Jacobo episcopo Nonensi in civitate Jadrensi commoranti«, u A. Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, I, Roma 1863, str. 502. Cit. G. Praga, Atti e diplomi di Nona, Roma 1936—44, str. 11. Inocent VIII 10. travnja 1486. daje ninskom biskupu izričitu dozvolu da zbog lošeg zraka može u Zadru obavljati jurizdikciju, te napominje da su u Zadru već prije običavali boraviti ninski biskupi.

[46] Usp. D. Farlati, Illyrici sacri. Tomus V, str. 165. D. Farlati piše da je F. de Grassis mogao stanovati mirno u Zadru i vršiti jurizdikciju kada je to dozvolila Rimska kongregacija, što ne stoji. Usp. MON, str. 380, 390.

[47] MON, str. 380.

[48] MON, str. 390s.

[49] Veliki dio isprava u MON od godine 1672—1675. je dokazni materijal za boravak F. de Grassisa u Zadru.

[50] A. de Benvenuti, Storia di Zara, str. 211, donosi ovaj detalj: »Kaptol stolne crkve u Zadru našao se povrijeđenim što je nadbiskup Ivan Evanđ. Parzaghi zabranio članovima kaptola da se klanjaju na njegovoj klupi kad je izloženo Svetotajstvo. Nadbiskup je dao za sebe izraditi posebnu klupu da bi se to pitanje uklonilo s dnevnog reda. Usp. A. M. Strgačić, Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra, u Zborniku Zadar, Zagreb 1964, str. 417.

[51] MON, str. 380.

[52] MON, str. 389—434 (Nestalo od str. 422. pa dalje iz MON).

vale svaku pojedinu tačku. Nakon toga je F. de Grassis stanovao u Zadru i svakog tjedna išao u Nin.[53] U Zadru je i umro. Farlati i Bianchi navode da je umro godine 1676. i da je pokopan u katedrali. Međutim, prema »Liber obituum V« (1674—1682) katedrale Svete Stošije umro je 4. veljače 1677. te je privremeno pokopan u katedrali, a kasnije prenesen u Chioggiju.[54]

D. Farlati[55] ističe da je F. de Grassis boraveći u Zadru sakupio privilegije i spise koji su za vrijeme rata bili odneseni u Zadar s nakanom da bi zadobio i očuvao crkvena dobra, te da je to učinio za dobro i na korist povjerenog mu naroda. C. F. Bianchi,[56] međutim, navodi da je to učinio da se spisi ne bi izgubili i rasuli.

Iz života F. de Grassisa moglo bi se zaključiti da je glavni povod sakupljanja privilegija, zemljišnih izvoda i ostalih spisa u Zborniku bio spor sa zadarskim nadbiskupom Parzaghijem. To potvrđuje i spis zadarskog kneza Antonija Soderinija od 28. rujna 1675, naveden u bilješci 53. Zatim relativno velik broj spisa koji se odnose na jurisdikciju ninskog biskupa u Zadru, svjedočanstva o stanju Nina, te o radu i bolesti F. de Grassisa. Konačno, sam je Zbornik napisan 1675, upravo godine kada je vođen »Processus iuratus plurium testium«,[57] od koje godine F. de Grassis boravi u Zadru, a od te godine pa dalje nema ni jednog drugog spisa u Zborniku osim dva iz XVIII st., kako se vidi u Indexu. Iz navedenog spisa Antonija Soderinija iz 1675. godine proizlazi da se nije radilo samo o jurisdikciji nad vjernicima Ninske biskupije koji su živjeli na tritoriju Zadarske nadbiskupije nego i o osporavanju prava i granica Ninske biskupije. Za to je i dokaz sam predgovor Zborniku u kojem F. de Grassis piše: »... sve bi bilo uzalud kad ne bi bio pri ruci lijek da se izgubljeno povrati i utjeha da se sačuva ono što je stečeno«, zbog čega su sakupljeni »značajniji spomenici, povlastice, pismene isprave zemljišnih izvoda i svega ostalog što se na bilo koji način odnosi na našu ninsku Crkvu, njezine posjede i prava«.

[53] D. Farlati, Illyrici sacri, Tomus IV, str. 233; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 227.

[54] Arhiv Župskog ureda Svete Stošje, Liber obituum V, list 63. »Adì Febbraio 1677. Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Francesco Grassi vescovo di Nona nella sua solita habitazione, ritrovandosi nella Communione della Sancta Madre Chiesa rese l'anima al Signor Iddio in età di anni 44 in circa li 4 detto il cui corpo fu posto in deposito in questa Metropolitana, non havendo potuto ricever li sancti sacramenti della confessione e della communione. Per esser assalito da mal repentino che li levò la favella, ma con atti diede segni di contritione, e fu munito con la sacra estrema untione li 3 detto da me don Luca Matcovich curato (Kasnije istom rukom dopisano): et poi il suo cadavere fu trasportato a Chioza«. Isti podatak je rukom napisan i u primjerku D. Farlatija, Illyir. sacr. IV, str. 232, koji se nalazi u Naučnoj biblioteci u Zadru. Taj podatak kao i ostale, koji su pouzdani, dopisao je Ferrari Cupilli.

[55] D. Farlati, nav. dj., str. 233.

[56] C. F. Bianchi, nav. dj., str. 227.

[57] Usp. bilj. 55.

Iz te analize postaje razumljiv sadržaj Zbornika, a i razlog zašto su donesene i različite topografske karte s naznakama starih i ondašnjih granica ninske biskupije i ninskog teritorija, položaja grada, sela, crkava.

Kraj svih tih ograničenja i specifične svrhe zbog koje je nastao, Zbornik F. de Grassisa ima i danas veliko značenje kao historiografsko vrelo. To se najbolje vidi iz sadržaja povelja koje donosimo niže. Međutim, prije nego donesemo taj sadržaj, osvrnut ćemo se na tvrdnje D. Farlatija i C. F. Bianchija o nekim drugim navodnim spisima Franje de Grassisa.

Drugi spisi Franje de Grassisa

D. Farlati[58] i C. F. Bianchi[59] pišući o ninskom biskupu F. de Grassisu navode da je ostavio jednu knjižicu koju je vlastoručno napisao i koja ima naslov[60] »Notitia proventuum ac decimarum Ecclesiae Nonensis. Methodus ipsas dividendi in aliquibus villis communiter cum Capitulo, Fabrica ecclesiae, et Pauperibus: Quique communes sint cum Episcopo, Dignitatibus, et Capituli tantum. Et qui tantum sint solius Episcopi exclusis omnibus dictis supra, qui proventus dicuntur Mensa episcopalis«. Taj spis koji je istom rukom popravljen i kojem popravljenom tekstu je identičan prijepis u Zborniku Franje de Grassisa nalazi se u arhivu Zadarske nadbiskupije,[61] uvezan u jedan svezak s 33 fol paginirana + 9 nepaginiranih i praznih, osim što je na jednom nepaginiranom fol (37 po redu) 12. kolovoza 1757. donesena ovjera prijepisa sa fol 29. Taj svezak sadrži uglavnom prijepise nekih starijih spisa koje je svojim potpisom i suhim pečatom potvrdio ninski biskup Antun II Tripković (1754—1771). Međutim, u taj svezak je umetnuta i originalna okružnica Franje de Grassisa pisana glagoljicom, a uz nju je donesen talijanski prijevod iste okružnice učinjen prema glagoljskom originalu, kako se to navodi nakon prijevoda. Među prepisanim spisima nalazi se i jedan izvadak iz spomenute »knjižice« F. de Grassisa, te se navodi da je prepisana iz Zbornika Franje de Grassisa. Spomenuta »knjižica« F. de Grassisa koja je donesena u tom svesku pisana je na papiru druge vrste i drugim rukopisom, koji je isti kao u Zborniku Franje de Grassisa, te na njoj nema potpisa ni pečata biskupa Tripkovića kao što ima na drugim spisima. Ona je zapravo poseban sveščić umetnut i paginiran naknadno fol 9—14 r—v. Budući da je isti rukopis tog sveščića i Zbornika, može se zaključiti da ih je oba vlastoručno prepisao, odnosno napisao F. de Grassis. Taj rukopis je isti kao i potpisi F. de Grassisa na drugim spisima koji se nalaze u arhivu Zadarske nadbiskupije u omotu

[58] D. Farlati, nav. dj., str. 232.
[59] C. F. Bianchi, nav. dj., str. 227.
[60] C. F. Bianchi donosi talijanski naslov: »Notizia dei proventi e delle decime della chiesa di Nona, metodo di divisione delle medesime ecc.« Ondje.
[61] Sudske rasprave XV—XVIII st. Skraćeni tekst nalazi se i u »Stampa di monsignor vescovo di Nona«, str. 22—24.

»Franciscus de Grassis«. Iz toga možemo zaključiti i to da Farlati najvjerojatnije pri pisanju povijesti Ninske biskupije nije imao pri ruci Zbornik F. de Grassisa, nego je podatke o njemu dobio od nekoga drugoga. Tu tvrdnju potvrđuje i sama izjava D. Farlatija: »Audio has tabulas furtim sublatas nusquam reperiri« kao i činjenica da mu nije poznata isprava darovnice bana Rolanda od 16. kolovoza 1266. god. kojom se Ninskoj biskupiji daje zemlja Četiglavac, a koja se nalazi u Zborniku F. de Grssisa, str. 12—14.[62]

Nadalje D. Farlati[63] i C. F. Bianchi[64] navode da je F. de Grassis učinio popis svih stvari ninske crkve koje služe za ukras hrama i oltara te za službenike i bogoslužje. D. Farlati donosi i naslov toga popisa: »Inventarium bonorum omnium sive sacrarum supellectilium, indumentorum, argentorum etc. Ecclesiae Nonensis«. U Indexu Zbornika naznačen je jedan spis koji su godine 1656. za biskupa Franje Andronika (1653—1667), de Grassisova prethodnika, napravili prokuratori kanonik Giovanni Stulich i Andre Perugini. Taj se tekst nalazi na str. 320—322.[65] Nevjerojatno je, naime, da F. de Grassis taj eventualni popis ne bi bio stavio u Zbornik da ga je sam učinio, kada je donio druge slične popise. Isti popis se nalazi i u »Privileggi della Magnifica communità di Nona. Libro quarto«, fol 76 v—80 r—i tu ima nekih predmeta na kraju popisa kojih nema u Zborniku F. de Grassisa.

Popis isprava kronološkim redom

Ovdje donosimo popis svih spisa i geografskih karata koji se nalaze u Zborniku Franje de Grassisa. Pri izradi popisa služio sam se sadržajem (regesta) koji se nalazi na početku Zbornika, ali sam za neke spise, koji još nisu objavljeni, donio i opširniji prikaz. Naveo sam i one spise i geografske karte koji su naznačeni u Indexu, ali su nestali iz Zbornika. U arhivu Zadarske nadbiskupije nalaze se samo dva originalna spisa od onih koji su nestali. Koliko su mi stvarne mogućnosti dopuštale, nastojao sam pronaći gdje se nalaze originali ili prijepisi, te sam naznačio gdje su dotični spisi objavljeni. Spisi su razvrstani prema godinama koje su na početku svakog spisa naznačene u Indexu Zbornika, premda se u stvari u nekoliko primjeraka radi o spisima koji su kasnije sastavljeni, kako smo to napomenuli. Zbog tehničkih razloga donosim popis najvažnijih rukopisa i objavljenih knjiga s kraticama koje se navode u popisu spisa koji slijedi:

[62] D. Farlati, nav. dj., str. 219, donosi sadržaj te isprave, ali dodaje »cuius integrum exemplum nancisci non potuimus«.
[63] D. Farlati, nav. dj., str. 232.
[64] C. F. Bianchi, nav. mj.
[65] »Inventarium bonorum omnium sive sacrarum suppellectilium, idumentorum argentorumque Ecclesiae Cathedralis Nonensis«.

1. Privileggi della Magnifica Comunità di Nona. Libro quatro. Ex codicibus manuscriptis eadem lingua exemplavit Marcolauris Ruich, Notarius Paghensis. Historijski arhiv Zadar, Spisi općine Nin. /PN

2. Dukali i terminacije. Rani prijepisi dukala i terminacija. Historijski arhiv Zadar. /DT

3. Documenti sulle antichità di Nona, Reliquie, Chiesa, convento di S. Marcella, sec. XIII—XVIII. Prijepis iz XVIII st. Naučna biblioteka — Zadar, MS 214. /MS 214

4. Documenti che si riferiscono alle antichità di Nona, sua chiesa cattedrale e reliquie, alla distruzione fatta dai Turchi, la venuta delle mon.che di S. Maria a Zara, la fondazione del loro convento di S. Marcella, il collocamento delle reliquie. Sec. XIII——XVIII. Prijepis iz XVIII st. Naučna biblioteka — Zadar, MS 217. /MS 217

5. Spisi ninske biskupije. Arhiv Zadarske nadbiskupije. /NB

6. T. Smičiklas, Diplomatički zbornik, JAZU, Zagreb 1876s. /CD

7. Š. Ljubić, Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike, JAZU, Zagreb 1868s. /Ljubić, Listine

8. G. Praga, Atti e diplomi di Nona, Roma 1936—44. /Praga

U popisu isprava naznačeno je odakle je učinjen prijepis kao što je naznačeno u Indexu Zbornika. Na kraju kratkog sadržaja (regesta) donosi se i stranica Zbornika na kojoj se nalazi dotična isprava. Ukoliko je isprava pisana talijanski ili hrvatski, to je posebno naznačeno. Gdje nema nikakve oznake, isprava je pisana latinski.*

I. 1244, 26. kolovoza. U Budimu. Kraljevska povlastica gradu Ninu. Bela kralj ugarski i hrvatski potvrđuje sloboštine gradu Ninu dane mu od kralja Andrije. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 1—6.

Donesen je i prijepis Andrijine povelje od 1. kolovoza 1205. god. Isprava od 1. kolovoza 1205. objavljena je u CD III, str. 50—52, prema PN fol. 5 r — 9 v. Jedan prijepis iz XVIII st. i u MS 217. Hormayer, Geschichte der gefürsteten Grafshaft Tirol, Tübingen 1806. I, str. 200—204; Fejér, Codex diplomaticus Hunagriae ecclesiasticus ac civilis. Budae, VII, 5, str. 166—170. (Također ondje str. 267); Kukuljević, Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Saeculi XIII. Zagabriae 1896, br. 54. Original isprave od 26. kolovoza 1244. nalazi se u Državnom arhivu u Veneciji, Busta IV, br. 37. Objavljena u CD IV, str. 240—241; Hormayer I, 200; Fejér, VII, 5, str. 267—268. Prijepisi u PN i MS 127 osim neznatnih razlika slažu se s prijepisom u MON.

II. 1253, 6. ožujka. U Ninu. Isprava o odnosu ninskoga biskupa i ninske općine.

Donesene su dvije isprave. Započinje ispravom od 18. lipnja 1325. u kojoj se radi o izmirenju između ninskog biskupa i ninske općine s obzirom na čuvanje i upravu crkvenih dobara. Prepisano iz knjige spisa ninske komune, Str. 7—11. Isprava iz godine 1325. čuva se u originalu u Historijskom arhivu u Zadru. Sign. I G 9. Prijepisi u Ruich, Riflessioni sul Pago,

* Zahvaljujem prof. Marijanu Grgiću koji mi je bio pri ruci pri čitanju težih mjesta.

III, 14—15. Obje isprave nalaze se u prijepisu PN fol. 19 r — 21 v, MS 214. Spominje D. Farlati, Illyr. sacr. IV, str. 218. Objavljena u CD IX, str. 123. T. Smičiklas nije kontrolirao indikciju i ispravu stavlja u 1323. god., Praga, str. 29—31.

III. 1266, 16. kolovoza. U Zagrebu. Kraljevska sloboština podijeljena ninskom biskupu i njegovim nasljednicima u selu Islam.[66] Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 12—17. Isprava počinje potvrdom Stjepana kralja ugarskoga i hrvatskog kojom 25. lipnja 1272. god. potvrđuje darovnicu bana Rolanda od 16. kolovoza 1266, kojom se ispravom ninskoj biskupiji daje zemlja Četiglavac. Ban Roland zapravo prihvaća listinu bana Stjepana po kojoj zemlja Četiglavac pripada ninskoj biskupiji. Slijedi listina iz godine 1447/1448, zaključni dio sudskog spisa kojim ninski biskup Natalis (1440—1463) predočava gornje dvije isprave zadarskom knezu Hektoru Pasqualigu i kapetanu Nikoli Memu u obranu svoga prava na zemlju Četiglavac koja je pripojena državnom dobru i kasnije prodana. Uz spis se nalazi i topografska skica zemlje Četiglavac s glavnim međašima.

Prijepis prve isprave iz godine 1266. u Ruich, Riflessioni sul Pago P. I, I tom II, 63—64. u Historijskom arhivu u Zadru. Prijepisi prvih dviju isprava zajedno u PN fol. 9 v — 11 v. Prijepisi svih triju isprava sa skicom u MS 127. Isprava od 25. kolovoza 1266. objavljena u CD V, str. 390—391, prema PN. Tu ispravu spominje i D. Farlati, nav. dj., str. 218, ali dodaje: »cuius integrum exemplum nancisci non potuimus«. Druga isprava, u stvari potvrda prve isprave, objavljena u CD V, str. 637—638, prema PN. Spominje je D. Farlati, nav. dj., str. 219; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 215. Treća isprava u prijepisu nalazi se u MS 127, a objavio ju je Praga, str. 85—86. Datum treće isprave nije donesen ni u MON ni u MS 127. Može se utvrditi iz teksta. Hektor Pasqualico bio je knez od 5. prosinca 1446. do početka siječnja 1449. Nikola Memo je bio kapetan u prvoj polovici godine 1447. do travnja 1449. Usp. Praga, str. 86, D. Farlati, nav. dj., str. 222, pozna spor, ali ne pozna ispravu, jer u protivnom ne bi napisao o ninskom biskupu Natalisu: »hujus neque patria, neque cognomen mihi notum est«.

[66] Selo Islam se ne spominje u ispravama koje su donesene u MON. Naznačeno je jedino u Indexu. C. F. Bianchi, Zara cristiana II, str. 310, navodi da je u tom mjestu postojala jedna od starijih tvrđava hrvatskog Banpolja. Bio je od Turaka razrušen u 15. st., te ponovno sagrađen. Tada je dobio ime Sedislam (tabor vjere) te je postao turskom tvrđavom. Godine 1671. u Islamu su Mahmudpaša i Ivan Krstitelj Nani, kavalier i prokurator Sv. Marka, odredili granice Dalmacije, o čemu je napravljena i isprava: »Instrumento dei confini del Vecchio acquisto in Dalmazia stabiliti in seguito alla pace di Candia del 1669«. Usp. La delimitazione della Dalmazia nel 1671 (Il Vecchio acquisto) di Francesco Difnico Sebenicense, str. 53—70. U tom dokumentu spominju se ostaci turske tvrđave Sedislama, a Islam se jednom navodi i kao Ismum.

IV. 1272, 24. lipnja. Kraljevska sloboština kojom se ninskim biskupima i njihovoj crkvi daje planina Lika,[67] Banska krajina[68] i druga mjesta. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 18—25. Spis počinje notarskim prijepisom listine kralja Stjepana V od 12. listopada 1342. Zatim slijedi isprava Stjepana ugarskog i hrvatskog kralja od 24. lipnja 1272. kojom potvrđuje biskupiji ninskoj posjed provincije Like prema ispravi splitskog nadbiskupa od 14. lipnja 1275. kojom uspostavlja vlast ninskog biskupa u provinciji Ličkoj. Završava nastavkom prijepisa listine kralja Stjepana V od 12. listopada 1342. godine kojom je isprava i započela.

Notarski prijepis isprave kralja Stjepana V iz godine 1342. objavljen u CD XI, str. 17—18. Isprava od 24. lipnja objavljena u CD V, str. 636—637. iz notarskog prijepisa od godine 1342, 12. listopada prema PN, fol. 14 r — 18 v. D. Farlati, Illyr. sacr. III, str. 286, donosi potpuno po izvorniku iz arhiva ninskog, samo ne donosi imenik biskupa i dostojanstvenika. Spominje se kod D. Farlati, Illyr. sacr. IV, str. 219. Objavio i Fejér, nav. dj. V, 1, str. 246—249, zatim Kukuljević, Regesta, br. 1069. Isprava od 14. lipnja objavljena u CD V, str. 632—633. prema Farlatiju, nav. dj. III, str. 285—286. D. Farlati, nav. dj. IV, str. 218—219. donosi sadržaj. Zatim Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae, Zagabriae 1867, Sv. I, str. 81—82. isto donosi po D. Farlatiju. Kukuljević, Regesta, br. 1066. Prijepis u PN fol. 14 r — 18 v, MS 127. Zaključak isprave u MON nema CD.

V. 1323, 14. studenog. U Skradinu. Vjerodstojni prijepis pisma Mladena bana hrvatskoga u nekom sporu zemlje u selu Krneza (Chernizza) s međama i granicama koje su u ninskoj biskupiji. Prepisano iz vjerodostojnog prijepisa[69] učinjenog u Ninu 1324, 11. travnja. U MON je prepisan iz tog vjerodostojnog prijepisa koji se nalazio kod I. Cassija, ninskog plemića. Str. 27—31.

Tu ispravu nismo pronašli nigdje ni u prijepisu niti objavljenu, pa je zato donosimo kao dodatak u transkripciji.

VI. 1328, 6. siječnja. U Mlecima. Predaja grada Nina Mlecima. Uvjeti, povlastice i sve ostalo što je slijedilo zbog te predaje. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 33—48.

Donesene su tri isprave. Najprije isprava iz godine 1328, 6. siječnja. U Mlecima. Pogodba Mlečana i Ninjana. Zatim iz 1327, 18. studenoga.

[67] U vezi s ninskom biskupijom često se u dokumentima navode Lika i Luka. Ta se dva naziva često i miješaju. Tako npr. CD V donosi u ispravi Luka, a MON Lika. Bilo bi potrebno točno odrediti granice Lučke i Ličke županije. Usp. CD I, str. 88, 106, 124.

[68] Bannaticus, tal. Banadego prevodimo s Banska krajina ili Banpolje. U relaciji Zuan Battista Michiela, zadarskog kneza, od 27. ožujka 1586. Banpolje se opisuje kao »paese già di Bani di Crouatia«. G. Novak, Commissiones et relationes, IV, str. 370.

[69] Ninski je kaptol već od početka XIII st. kao locus credibilis imao pravo izdavati vjerodostojne prijepise (autentica). Usp. I. Kampuš, Ninska biskupija u Enciklopediji Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 295.

U Ninu. Punomoć kojom općina i narod Nina izabiru predstavnike za pregovore s Mlečanima o zaštiti i obrani Nina kako bi se sačuvala prava, sloboštine i dobra grada Nina. Konačno, isprava iz godine 1328, 3. siječnja. U Mlecima. Dužd i vijeće Venecije izabiru sindike koji će primiti predaju Nina.

Prvu ispravu od 6. siječnja 1328. objavio je Ljubić, Listine I, 375. Ljubić donosi pogrešnu godinu 1329, namjesto 1328, što se vidi ako se kontrolira indikcija. Istu pogrešku ima i Enciklopedija Jugoslavije VI, 294 (Nin). Drugu ispravu iz 1327. objavio je Praga, str. 31—32. Prijepis u MS 217. Treća isprava od 3. siječnja 1328. objavio je Praga, str. 33. Prijepis u PN 22 r — 22 v. svih triju isprava, zatim u MS 127. Ljubić, Listine I, 375, napominje da se original isprave od 6. siječnja 1328. nalazi u arhivu u Veneciji: »Pactorum«, knjiga IV, 6.

VII. 1383, 14. siječnja. Pismo kraljice ugarske Elizabete kojim se potvrđuje izbor Ladislava de Berberino za ninskoga kneza. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 49—50.

U uvodu, prije donošenja same isprave, napominje se da je pismo kraljice Elizabete pokazao sucima, drugim plemićima i vijeću Nina Ladislav »quondam Stephani de Barberino«.[70]

Prijepis iz XVIII st. čuva se u Naučnoj biblioteci u Zadru, MS 214. Objavio Praga, str. 56—57, bez uvodne napomene. Praga je objavio prema MS 214.

VIII. 1395, 31. srpnja. U Ninu. Izvještaj ninskog kaptola splitskom nadbiskupu Andriji, koji to traži, o načinu i vremenu pobiranja svih vrsta desetina. Prepisano iz vjerodostojnog prijepisa u knjizi spisa zadarskih knezova 1656. Str. 53—57.

Isprava je donesena u potvrdi iste sa strane vijeća grada Zadra godine 1459, 11. veljače. Donosimo je u dodatku u transkripciji.

IX. 1409. Opis granica Nina i stare ninske biskupije. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 58—62.

Isprava je kasnijeg datuma. Godina 1409. je najranija godina koja se spominje. Taj je opis sastavio Marko Raimondo koji je bio generalni vikar ninskog biskupa Jurja Divnića (1475—1530), a kasnije generalni vikar ninskog biskupa Jakova Divnića (1530—1556), tako da je spis svakako poslije godine 1530. jer izričito M. Raimondo spominje Jurja Divnića. Prijepis se nalazi u PN fol. 45 v — 48 r i u MS 217. Objavljen je i kod D. Farlatija, nav. dj. IV, str. 225—226.

X. 1419, 2. veljače. U Ninu. Presuda ninskog kneza Antuna de Azarisa o desetinama koje pripadaju ninskom biskupu u selu Krnezi. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1656. Str. 64—66.

[70] G. Praga, nav. dj., datira tu ispravu 14—18. siječnja. U ispravi stoji: »Data in... die Proxima post Octavas Festi Epiphaniarum«, što je najvjerojatnije 14. siječnja.

Ispravu spominje i Farlati, nav. dj., str. 221.

XI. 1445, 26. svibnja. U Mlecima. Dukal Franje Foscarija da se sačuva stara povlastica grada Nina o paši i travarini. Nalaže se knezu i kapetanu Zadra da poštuju stari običaj po kojem Ninjani ne treba da plaćaju travarinu na zadarskom području. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 68—69.

Prijepis iz tog vremena u DT, I, fol. 95 v. PN fol. 139r-v. MS 127. Objavio Ljubić, Listine IX, str. 219, prema prijepisu u PN; Praga, str. 84, prema DT.

XII. 1448, prosinac. U Ninu. Oporuka Pavla Skornića, ninskog plemića, kojom ostavlja brojne ostavštine opatiji sv. Ambrozija,[71] ninskom kaptolu, arhiprezbiteru kaptola, koludricama sv. Marije,[72] dominikanci-

[71] Prvi put se u Ninu spominje opat Teodebert na natpisu što je nađen kao građevni materijal u zidu porušene crkve Sv. Mihovila u Ninu, a koji se čuva u Arheološkom muzeju u Zadru. Taj je opat za vrijeme kneza Branimira (od 879. do oko 892) dao nešto podignuti ili sagraditi. Nije sigurno da je Teodebert bio benediktinac Samostana sv. Ambrozija. Tek u XIII stoljeću doznajemo sigurno za redovničku zajednicu u Ninu pod nazivom Sv. Ambrozija (Usp. ispravu od 6. listopada 1233. u CD III, str. 386. i ispravu od 6 (8) (12 1263. u M. Barada, Trogirski spomenici I, 1, u Monumenta spectantia historiam Slavonorum meridionalium. Vol. 44. Zagreb 1948, str. 12). Najmlađu vijest o benediktincima u Ninu imamo iz godine 1445, kada je mletački dužd naredio zadarskom knezu neka izvrši odluku kojom je papa postavio opatom u Samostanu sv. Ambrozija benediktinca Mihovila Markova, bivšeg opata Samostana sv. Danijela u Mlecima (Ljubić, Listine VIII, str. 119—120). Komendatorni režim koji je tada zahvatio Sv. Ambrozija držao je tu zadužbinu preko tri stoljeća. Godine 1449 (MON str. 70—81) spominju se posjedi Samostana sv. Ambrozija koji su popisani na zahtjev opata Mihaela de Sibenico. Posjedi koji su preostali nakon posljednjeg komendatora, kada je 1779. mletačka vlada dokinula komendatorne opatije, prebačeni su na kaptol ninske katedrale. Usp. I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj II, str. 100—103; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 253—255. Crkva sv. Ambrozija prema T. G. Jacksonu (*Dalmatia the Quarnero and Istria, I, Oxford 1887*, str. 348—350) je iz 13. st. L. Jelić drži da je u 13. ili 14. st. bila popravljena. Isto tako je bila popravljena u 15. st. kako se spominje u samoj oporuci P. Skornića, zatim ponovno oštećena za vrijeme požara 1646. god. Godine 1960. djelomično je restaurirana. Crkvi s južne strane su ruševine samostana. Usp. L. Jelić, Spomenici grada Nina, nav. mj. VI, str. 108; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 255; I. Ostojić, nav. dj., str. 102.

[72] Najstarije vijesti o ninskom Samostanu sv. Marije donose, i to usput jedna trogirska oporuka od 7. kolovoza 1274. godine (M. Barada, Trogirski spomenici I, 2 u Monumenta spectantia historiam Slavonorum meridionalium. Vol 45. Zagreb 1950, str. 32.) i jedna ninska kupoprodajna isprava od 22. svibnja 1274. godine (CD VI, str. 342). U vezi s tim samostanom postavljaju se dva pitanja: prvo, da li je taj samostan benediktinski ili dominikanski, koji se spor osobito zaoštrio u XIV st.; drugo, da li su možda postojala dva samostana, jedan sv. Marije, a drugi sv. Marcele. Kukuljević, Rački i C. F. Bianchi su mišljenja da su to bile benediktinke. I. Ostojić drži da su u Ninu najvjerojatnije najprije živjele benediktinke kod crkve sv. Marije, koja se spominje već 1201 (CD III, str. 3), a da su k njima kasnije iz Vesprima u

ma,[73] hospitalu sv. Lazara[74] koji se počeo raditi, crkvi sv. Kuzme i Damjana,[75] crkvi sv. Mateja,[76] te za popravak crkve sv. Ambrozija i crkve Gospe od Zečeva.[77] Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 83—89.

Mađarskoj došle redovnice koje su se smatrale članicama dominikanskog reda, pa je na taj način nova obitelj bila sastavljena od članica dvaju redova ili od redovnica koje su slijedile dvije regule. I. Ostojić, nav. dj., str. 112—114. Iz isprave od 12. listopada 1347. (CD XI) doznajemo da se Samostan sv. Marije u Ninu obraća Nikoli od Jahina, vikaru meštra dominikanskog reda, da uvede red u njega. Zatim 1368. godine vikar ninske biskupije traži i dobija od redovnica Sv. Marije u Ninu zakletvu da se nikada neće pokoravati dominikanskom redu, a 16. studenoga 1389. i 22. lipnja 1391. papa Bonifacije IX naređuje opatu Sv. Krševana, odnosno zadarskom nadbiskupu da ispitaju spor između dominikanskog priora u Ninu i ninskog biskupa o jurizdikciji nad Samostanom sv. Marije koji je »sub cura, et secundum instituta fratrum praedicatorum« (Praga, nav. dj., str. 64). Isto tako M. Grgić (Dva nepoznata svetomarijska rukopisa u Budimpešti, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. XIII—XIV, Zadar 1967, str. 151) navodi »Ob. domine Elisabeth abbatisse monasterii sancte Marie Nona — 3. III« i tvrdi da se u Godovnjaku upisana Elizabeta sigurno smatrala benediktinkom, jer se poglavarica dominikanki zove priorica. Njezinu smrt stavlja u prvo ili drugo desetljeće 14. st. Ti podaci nam daju naslutiti da su redovnice koje su prvotno bile benediktinke, nakon što su došle redovnice iz Ugarske koje su živjele kao dominikanke te zbog patronata dominikanskog samostana, pomalo poprimile dominikansku regulu ili su obdržavale dvije regule. Taj patronat dominikanskog samostana bio je po svoj prilici i povod spora između dominikanskog priora i ninske biskupije. Usp. I. Ostojić, nav. dj., bilj. 1, 2. i 6. na str. 112.

Franjevački povjesničar Wading tvrdi da su se 1402. godine u Ninu nalazile klarise u Samostanu sv. Marije, dok D. Farlati (IV, str. 218, 221) zastupa mišljenje da su benediktinke sredinom XIII st. postale klarise. To mišljenje pobija A. Matijević tvrdeći da tako rano uopće klarise nisu mogle biti u Ninu. Usp. I. Ostojić, nav. dj., str. 113. Međutim, dukal C. Mora od 4. rujna 1470 (G. Praga, str. 104) upravljen knezu i kapetanu Zadra traži od njih da poslije reforme koju je proveo u Samostanu sv. Marcele u Ninu general franjevaca, pomogne opaticu da ponovno zadobije dobra samostana. Budući da se spominje opatica, bez sumnje se radi o benediktinkama. L. Jelić, nav. mj. VI, str. 109, navodi (ne donosi za to nikakva dokazna materijala) da je krajem 16. st. bila crkva sv. Ivana evanđeliste, koja se nalazila u neposrednoj blizini crkve sv. Marije podružnica zadarskih trećoredaca. I to nam ukazuje na to da se ne radi o različitim redovima nego jedino o benediktinkama koje su u različito vrijeme bile pod protektoratom različitih muških redovničkih zajednica, pa zbog toga eventualno poprimale i njihovu regulu. Te su se redovnice u vrijeme turske navale za Skenderpaše preselile u Zadar, gdje im je ustupljena crkva sv. Petra Staroga, a uz crkvu su počele graditi novi samostan pod nazivom Sv. Marije Nove (MON, str. 120). Od druge polovice 16. st. te su redovnice sigurno klarise. Usp. I. Ostojić, nav. dj., str. 96.

Na temelju isprave od 4. rujna 1470 (G. Praga, nav. dj., str. 104) gdje se samostan naziva sv. Marcele i na temelju isprave od 28. travnnja — 15. lipnja 1471 (G. Praga, nav. dj., str. 105—108) gdje se samostan naziva sv. Marije I. Ostojić postavlja sumnju da se radi o dva samostana. Međutim, u ispravi koja je svakako poslije 1530. godine (MON, str. 119—121) stoji da je u ninskoj katedrali prije bila sagrađena kapela u koju su prenesene kosti

Sadržaj te isprave donosi D. Farlati, nav. dj., str. 222 i C. F. Bianchi, nav. dj., str. 215. U toj se oporuci spominju i solane.

XIII. 1449, 28. veljače. Posjedi opatije Sv. Ambrozija u Ninu. Prepisano iz vjerodostojnog prijepisa koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 70—81.

»Divae Marcellinae« iz samostanske crkve sv. Marije. Radi se, dakle, da se ista crkva, a po tome i samostan, naziva dvostrukim imenom, što je bio tada običaj, zbog relikvija koje su se u dotičnoj crkvi čuvale. Taj naziv Samostana sv. Marcele redovnice su sačuvale i nakon svoga premještaja u Zadar. Stoga je neosnovana i tvrdnja L. Jelića, koju donosi I. Ostojić, nav. dj., str. 114, da su ugarske koludrice do crkve sv. Marije u Ninu zasnovale samostan sv. Marcele oko 1253. godine. To potvrđuje i sama isprava (CD IV, 137—138; XI, 405) gdje se kaže da su te ugarske redovnice zasnovale samostan »in ecclesia S. Mariae«.

[73] U MON se u ispravi iz 1448. godine, str. 74, spominje »ecclesia S. Ioannis Praedicatorum«. U izvještaju iz 1598 god. (MON, str. 282) stoji da su od redovnika u Ninu jedino dominikanci. Spominu se dominikanci i u ispravama iz 1389. i 1391. godine (Usp. Praga, str. 64—65). C. F. Bianchi drži da su dominikanci došli u Nin već 1228. godine, nav. dj., str. 260. Neposredno prije požara 1645. godine su otišli iz Nina u selo Bartolac blizu Petrčana. U Nin su se vratili ponovno 1676. te sagradili novi samostan i crkvu. Konačno su napustili Nin 1807. godine. Ostatak njihove novosagrađene crkve je kapela na groblju. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 260—263.

[74] C. F. Bianchi spominje uz hospital za siromahe i putnike također i crkvu sv. Lazara ispred gradskih vratiju. Crkva i hospital su razrušeni 1646. godine, nav. dj., str. 267. Hospitali u srednjem vijeku nisu bolnice u današnjem smislu riječi. To su karitativne ustanove, skloništa za siromašne, stare i nemoćne, a osnivaju ih razni samostani i privatnici. Obično se nalaze uz neku crkvu ili samostan kojih ime nose, a uzdržavaju se od prihoda nadarbina osnivača ili od milostinje. Kao prvi hospital na stvarnom državnom području Hrvatske spominje se u dokumentima Sv. Petar na Bojišću u ninskoj biskupiji, osnovan 1186. godine. To je zapravo samostan hospitalaca. D. Grmek, Bolnica, Medicinska enciklopedija II, str. 217. Usp. i R. Jelić, Kratak pregled zdravstveno-medicinske prošlosti Zadra, Medica Jadertina 1 (1969) 1, str. 9. Usp. o drugim hospitalima u Ninu MON, str. 87, 106—111.

[75] Kapela sv. Kuzme i Damjana postojala je u Novoselcima. Kasnije je ta kapela postala jednostavna nadarbina i pripojena sa svojim posjedima nadarbini ninskog arhiđakona. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 269. MON, str. 232.

[76] Bila je smještena u Klanicama, blizu luke. Danas nema niti ostataka te crkve. Spominje se 1597. godine kao jednostavna nadarbina. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 269. MON, str. 247.

[77] Crkva Gospe od Zečeva nalazi se i danas na poluotoku Zečevo. Izgleda da je tu prije bio mali samostan pustinjaka koji se spominje 1335. god. Godine 1474. njime je upravljao prior Petar. U ispravi iz god. 1578 (MON, str. 211) spominju se dobra ninskog kaptola, među kojima su i nadarbine crkve Gospe od Zečeva. U toj crkvi je bio prije kip Gospe od Zečeva, koji je u 15. st. u Ninu, a 1646. prenesen je u Zadar. Sada se nalazi u kapeli Gospe od Zečeva pokraj župske crkve u Ninu. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 274.

U spisu je donesen zahtjev Mihaela de Sibenico, opata Sv. Ambrozija, upravljen ninskom knezu da se ispitaju ninski plemići, narod i seljaci o posjedima i zemljama koje pripadaju opatiji sv. Ambrozija. Knez ispitavši plemiće i poznate građane donosi u spisu dobra, posjede i zemlje opatije sv. Ambrozija. Spominju se solane: »terrae fundamenta salinarum, videlicet duo ad Sanctum Xpistophorum et unum in Idrilaz« i mlinica: »Deinde vero ad flumen descendens a Machurze, super quod flumen est molendinum cum folca dictae Abbatiae«. U toj ispravi ima dosta podataka za određivanje mjesta crkava koje se nalaze na području ninske biskupije.

XIV. 1449. Popis nekih sela, gradića i zemalja u ninskoj biskupiji. Prepisano iz vjerodostojnog prijepisa koji se nalazi u ninskom kaptolu. Str. 91—94. Taj je spis najprije donesen hrvatski (str. 91—92): Sella i Bannouine Kesu pod Nischoy Darzaui«. Zatim je donesen i talijanski popis istih sela, gradića i zemalja (str. 93—94). Svega je 39 imena.

XV. 1453, 13. srpnja. Dukal F. Foscarinija o sanaciji grada Nina.[78] Zadarski knez i kapetan ispitali su rijeku koja utječe u ninsko jezero i zajedno s ninskim plemićima i građanima određeno je da se promijeni tok rijeke, da drugim putem utječe u more, kako bi Nin postao zdraviji i nastanjeniji. Drugi misle da će se promjenom rijeke Bucca zamuljiti ninska luka (»portus Nonae atterabitur«). Dužd piše da će Kolegij poslati jednog ili dva inženjera da ispitaju stanje terena. Piše o popravljanju bedema i o davanju zemlje onima koji žele u Ninu stanovati, budući da je nenastanjen. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 95—97.

[78] Bilo bi potrebno potanje ispitati razloge depopulacije Nina zbog nezdrave klime. Nin koji je nekada bio veoma naseljen, prema ispravama koje su nam sačuvane od 15. st. pa dalje postaje malarično mjesto, što uz turske navale utječe na njegovu depopulaciju. Zbog toga su se neki iz Nina odselili u Kotare, Istru, a neki i u Tursku. Usp. relaciju L. Cocca, kapetana Zadra iz god. 1581. G. Novak, Commissiones et relationes IV, str. 292. Relacija Zuana Battiste Michiela iz 1586, ondje, str. 370. Izgleda da uzrok nezdravoj klimi treba tražiti u tome što je godine 1346. mletačka vlada dala presjeći prevlaka što je taj grad spajala s kopnom kod južnih vratiju i dala sagraditi most, te je od poluotoka postao otok. Taj je prokop učinjen zbog strategijskih razloga (Usp. Ljubić, Listine VI, 236; I, 397; II 274; III 313, 314; V 270, 271). Ne znamo sigurno da li je promijenjen tok Ričine, što su neki predlagali. Međutim, u kasnijim podacima se izrčito govori da se luka zamuljuje, što bi bio indicij da je to učinjeno i da se tako ostvarila bojazan izražena u dukalu F. Foscarinija. Tako u relaciji sindika Donà Bosadonne i Pietra Lande na njihovu povratku iz Dalmacije 1580. stoji da je Nin vezan s kopnom s dva mosta, ali mu se kanal zamuljuje, što kvari zrak i čini da se u Ninu ne može stanovati. G. Novak, nav. dj. IV, str. 237. Usp. ondje, str. 292, 311. Ondje V, str. 67. Tome u prilog ide i podatak novijeg datuma (21. III 1922).

U molbi upravljenoj Ministarstvu unutarnjih dela u Beogradu i Pokrajinskoj upravi u Splitu za ustanovu Kotarskog suda i Političkog izloženištva u Ninu odgovara se na prigovor da je Nin malarično mjesto: »Nazad 15 godina (1905), neto se je odvratila slatka voda iz luke, i netom se je narod nešto osrednje poslužio kininom, mahom se je očutio porast u pučanstvu« (Arhiv Župskog ureda u Ninu. Spomenice, str. 13).

Prijepis u PN fol. 35 r — 36 v. Odatle objavljeno u Ljubić, Listine X, str. 14.

XVI. 1460, 7. siječnja. U Ninu. Povlastica koja se svake godine daje ninskom kaptolu da pomiluje jednog utamničenika na blagdan zaštitnika grada Nina,[79] sv. Anselma, sv. Ambrozija i sv. Marcele. Na molbu ninskog kaptola knez Nina Franjo Mihael uoči blagdana sv. Anselma podjeljuje pomilovanje od smrtne kazne nekome Ninjaninu. Str. 101—103.

Prijepis u PN fol 104 r — 106 r. Po tom prijepisu objavio i Ljubić, Listine X, str. 162. Kod njega je pogrešna godina 1461. Prema indikciji ne može biti godina 1461, nego 1460, kako donosi i MON. Spominje i D. Farlati, nav. dj., str. 222.

XVII. 1463, 12. rujna. U Varaždinu. Matija kralj ugarski i hrvatski potvrđuje Jakova Bragadina (1463—1474) za ninskoga biskupa.[80] Podavanja biskupske menze ninske biskupije. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 98—99.

Prijepis u PN fol 33 r-v. Odatle objavljeno u Ljubić, Listine X, str. 274. D. Farlati, nav. dj., str. 223, donosi čitavu ispravu osim što je neispunjena ostala svota plaćanja ninske kurije »octoginta mille de annua solutione«.

XVIII. 1465, 26. listopada. U Mlecima. Dukal Kristofora Mora knezu Zadra u kojem traži da pruži pomoć (brachium saeculare) ninskom biskupu u utjerivanju desetine. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 100.

Rani prijepis u DT, II, fol 61 v. Prema tom prijepisu objavio Praga, str. 101.

XIX. 1471, 28. travnja — 15. lipnja. U Ninu. Razmjena nepokretnina između ninske komune i svećenika Martina Bosnačića za novi hospital u Ninu. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 106—111.

[79] Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 243. Zatim MON, str. 169—171, 192—195.

[80] Jakov Bragadin je najprije bio biskup u Skradinu (1460—1463). Papa Pijo II, koji ga je imenovao biskupom, premjestio ga je 1463. godine u Nin. To imenovanje se nije svidjelo kralju Matiju, jer je u tome osjetio da je lišen prava ugarskih kraljeva da imenuje biskupa. Međutim, da se ne zamjeri Papi, čiju je pomoć trebao zbog turske navale, odobri to imenovanje. Otada papa imenuje ninske biskupe samo uz pristanak mletačke vlasti. Usp. Bianchi, nav. dj., str. 116. D. Farlati, nav. dj., str. 223. C. F. Bianchi navodi među privilegijama ninske biskupije da je ninski kaptol birao biskupa, dostojanstvenike i kanonike. To je izgubio za vrijeme pape Ivana XXIII (1410—1415) koji je to pravo rezervirao za sebe. U prva kršćanska vremena to pravo biranja biskupa pripadalo je kleru i narodu, a kasnije je prešlo na kaptol. Nav. dj., str. 243, 236s.

Prijepis u PN fol 39 r — 43 r. MS 127. Objavio Praga, str. 105—108. prema MS 127. U tekstu naznačena kriva indikcija 1, namjesto 4. Usp. Praga, str. 165. Indikcija 4. odgovara godini 1471.

XX. 1474, 15. lipnja. U Mlecima. Dukal Nikole Marcella zadarskom knezu da ne uvodi ništa novo u pitanju davanja desetine ninskom biskupu sa strane zadarskih građana i svih onih koji borave u zadarskoj komuni, a imaju posjede u ninskoj biskupiji. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 113—114.

Rani prijepis u DT, II, fol 205 v. Odatle objavio Praga, str. 109—110. Donosi i Stampa, Mensa, capitolo e fabrica di Zara. Al taglio, str. 3—4.

XXI. 1475, 14. listopada. U Mlecima. Dukal Petra Moceniga knezu Zadra da se pobrine da neki građani Zadra plaćaju desetine ninskom biskupu. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 115—116.

Rani prijepis u DT, II, fol 208 v. Odatle objavio Praga, str. 112. Donosi i Stampa. Vescovo e capitolo di Nona. Al taglio, str. 6. U MON pogrešno u tekstu donesena godina 1474. Ista pogreška u Stampa.

XXII. 1486, 10. travnja. U Rimu. Inocent VIII daje povlasticu ninskom biskupu da zbog nezdrava zraka boravi u Zadru, gdje već imaju običaj boraviti ninski biskupi, te da može u Zadru obavljati jurisdikciju. Spominje također da Ninska biskupija ima na području Zadarske nadbiskupije i posjede.[81] Prepisano iz originala koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 117—118.

Tu povlasticu navodi i Farlati, nav. dj., str. 224. Spominje se i u povlastici koju godine 1672. Rimska Kongregacija Koncila podjeljuje F. de Grassisu, MON, str. 334. Usp. također D. Farlati, Illyr. sacr. IV, str. 232.

XXIII. 1499. Vizitacija ninske katedrale, ninske biskupije i relikvija svetaca. Prepisano iz vjerodostojnog prijepisa ninskog kaptola. Str. 119—121.

Prijepis u PN fol 43 v — 45 r. Zatim u MS 214. Međutim, u ta dva prijepisa nema posljednjeg dijela u kojem su opisani oltari i sakristija crkve. Nakon opisa oltara za sakristiju se kaže: »Sacristia continet Scrinum, seu Archiuium antiquissimis scripturis, et monumentis famosum. In quo adhuc extant quaedam fragmenta quia mandato Serenissimi Dominii feurunt asportatae quamplurimae Scripturae« (Str. 122). »Cui ecclesiae cathedrali ab extra adhaeret Capella S. Ambrosii, eidemque Capella alia adhaeret S. Ioannis in qua est fons baptismalis,[82] quae duae Capellae sunt sub cura ordinaria«

[81] Vidi bilj. 48. Praga, nav. dj., str. 11, bilj. 1, i D. Farlati, nav. dj., str. 224, krivo navode godinu 1488, namjesto 1486. U ispravi se kaže da je izdana druge godine pontifikata Inocenta VIII, a on je izabran za papu 29. kolovoza 1484.

[82] U MON ninska krstionica se smješta u kapelu sv. Ivana. Ta je vizitacija svakako poslije 1530. godine do 1536. Str. 120. Kapela sv. Ivana naziva se »Capella S. Ioannis de fonte« u ispravi iz godine 1536. MON, str.

(Str. 120). Za relikvije sv. Anselma stoji: »Cuius ossa gloriosa reperta fuerunt in Arca lapidea, supra quam est Altare maius insimul cum Ossibus S. Ambrosij Dyaconi, quae modo sunt laminibus argenteis membratim recondita . . .« (Str. 119).

Izvještaj je datiran 1499.[83] Međutim, u njemu se spominje godina 1530, tako da je svakako napisan poslije te godine. L. Jelić drži da je napisan oko 1536.[84]

XXIV. 1502, 28. svibnja. U Mlecima. Dukal Leonarda Loredana o neotuđivanju tijela sv. Marcele, zaštitnice grada Nina.[85] Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 123—124.

155. A u izvještaju F. de Grassisa od 15. svibnja 1670. navodi se da je »fons baptismalis in Sacristia cathedralis«, MON str. 330. L. Jelić je s obzirom na krstionicu mijenjao svoje stavove. Tako u Spomenici grada Nina, nav. mj. IV (1899—1900), str. 166, kaže da je baptisterij srušen 1746. god. kako bi se *proširio trg* oko crkve, a u nastavku istog napisa (VI — 1902, str. 104) kaže: »S burne strane, bile su crkvi dograđene dvije kapele: kapela Sv. Ambroza, a do nje Sv. Ivana Krstitelja sa krstionicom« u kojoj je bila »dobro poznata krstionica svećenika Ivana . . . Da se *proširi sakristija* bje kapela Sv. Ivana Krstitelja godine 1746. porušena, a kamenica za uronjavanje muče iz Nina pokradena u Mletke«. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 247s. U svome djelu Dvorska kapela Sv. Križa u Ninu, Djela JAZU, Zagreb 1911, piše: »Stajaše (krstionica) uz katedralu« i donosi krivu skicu na temelju koje su M. Suić i M. Perinić vršili iskapanja sa sjeverne strane uza zid katedrale, te zaključili: »Sam pak 'baptisterij' iz Nina treba da se briše iz kataloga spomenika naše starohrvatske (i bilo koje druge) arheologije« (Diadora, sv. 2. 1960—1961), Revizija iskapanja »ninskog baptisterija«, str. 320. Imajući u vidu podatke koje nam pruža MON, takav zaključak je preuranjeno donesen, jer nije ispitan teren same sakristije. Zbog toga je s mnogo više znanstvene ozbiljnosti napisao J. Belošević, nav. dj., str. 58: »Nedavna arheološka istraživanja nisu na žalost potvrdila postojanje takvih objekata. Naime, istraživanja na tom mjestu, zbog postojeće župne crkve, vršena su samo na ograničenom prostoru i bila su više sondažnog karaktera i nisu vršena u onim razmjerima koje taj prostor zahtijeva u svojoj kompleksnosti«.

[83] U samom tekstu pogrešno je mjesto godine 1499. stavljena godina 1489, 22. lipnja kada je Skenderpaša boravio u okolici Zadra. Skenderpaša je, naime, bio bosanski namjesnik u tri maha. Najprije kao Skenderbeg, po prilici od kraja 1477. godine do ljeta 1480. godine, kada je postao rumelijski beglerbeg. Zatim kao Skenderpaša od početka 1480. godine i ostao možda sve do početka 1489. god. Konačno od travnja 1499. god. pa do smrti 1505. Usp. Hazim Šabanović, Bosanski sandžakbeg Skender, Istorijski glasnik 1955, br. 1, str. 111—127.

[84] L. Jelić, Spomenici grada Nina, nav. mj. VI (1902), str. 104.

[85] Kad su za navale Skenderpaše koludrice Sv. Marije preselile u Zadar i tamo sagradile novi samostan pod nazivom Sv. Marije Nove (MON, str. 120), te dobile crkvu sv. Petra Starog, htjele su prenijeti u Zadar i tijelo sv. Marcele. Dužd to nije dopustio, da grad ne bi opustio (MON, str. 123). U ninskom su samostanu ostale samo dvije ili tri starice. Godine 1502. u općem metežu mletački su vojnici ukrali starinsku u drvu umjetničku izgrađenu škrinju s tijelom sv. Marcele i prodali je Samostanu sv. Dominika u Šibeniku. Škrinja je ubrzo pronađena i vraćena u Nin u stolnu crkvu. Godine 1646. relikvije su prenesene u Zadar, i kasnije ponovno vraćene u Nin. Usp. I. Ostojić, nav. dj., str. 115; L. Jelić, nav. mj. V (1901), str. 192; Benvenia Lorenzo, Il monastero e bastione di S. Marcella, u Il Dalmata 1891, br. 34.

Prijepis u PN fol 50 v — 51 r. MS 214.[86]

XXV. 1504, 15. listopada. U Mlecima. Dukal knezovima Zadra i Nina o sporovima koji se imaju riješiti po kratkom postupku i o desetinama Ninske biskupije. Prepisano iz vjerodostojna prijepisa koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 125—126.

Prijepis u NB. Sudske rasprave XV—XVIII st., fol 1 r-v. iz XVIII st.

XXVI. 1509, 12. travnja. U Mlecima. Pismo advokata mletačke komune ninskom knezu da se ne krše stare povlastice grada Nina time što se u Vijeće uvode podanici Krbave. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 127—128.

Prijepis u PN fol 52 v — 53 r. MS 127. Objavio Praga, str. 132, prema MS 127.

XXVII. 1519, 22. svibnja. U Ninu. Odredba apostolskog vizitatora o desetinama ninskih siromaha. Prepisano iz vjerodostojna prijepisa koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 129—130.

XXVIII. 1520, 14. svibnja. Pismo knezovima Zadra o desetinama ninskog biskupa (talijanski). Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 131—132.

XXIX. 1520. Geografska karta jurisdikcije ninske biskupije i dijela zadarske nadbiskupije s nekim tumačenjima. Precrtano iz sličnog vjerodostojnog predloška koji se nalazi kod obitelji de Marchis. Str. 133.

XXX. 1526, 16. ožujka. U Ninu. Ninski knez Marko de Mollino oslobađa ninskog biskupa plaćanja daća za vino koje se prodaje u gostionici. Prepisano iz slična vjerodostojna predloška koji se nalazi kod ninskog kaptola. Str. 134—136.

XXXI. 1532, 21. siječnja. U Mlecima. Pismo rektorima Zadra o desetinama ninskog biskupa. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 138—139.

XXXII. 1533, 30. svibnja. U Zadru. Nagodba ninskog biskupa i zadarskih plemića i građana koji imaju posjede u ninskoj biskupiji o plaćanju desetina. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 139—145.[87]

XXXIII. 1533, 30. svibnja. Druga isprava učinjena između ninskog biskupa Jakova Divnića i istih zadarskih plemića i građana o potvrdi kod Apostolske stolice prve isprave o nagodbi. Prepisano iz spisa zadarskih knezova. Str. 145—147.

[86] U MS 214 nalazi se nekoliko isprava o Samostanu sv. Marcele i o relikvijama ninske biskupije.

[87] O istom predmetu usp. u MON, str. 139—149, 177—181, 184—187.

XXXIV. 1536, 16. veljače. U Zadru. Treća isprava između gore navedenih ninskih plemića i Jakova Divnića da plate troškove za poslane papine bule o potvrdi pogodbe. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 145—149.

XXXV. 1536. Popis dostojanstvenika, kanonika i drugih službenika ninske katedrale i neke njihove službe. Prepisano iz starog protokola ninskog kaptola. Str. 151—154.

XXXVI. O načinu određivanja i raspodjele desetina stolne crkve u Ninu. Prepisano iz starog protokola ninskog kaptola. Str. 155—159.

XXXVII. 1537, 18. lipnja. U Ninu. Plaća crkovinarima stolne crkve u Ninu i oslobođenje od plaćanja desetina. Prepisano iz knjige spisa grada Nina. Str. 160.

XXXVIII. 1546. Nepotpun popis nekih nepokretnina stolne crkve sv. Anselma u Ninu: srebreni i zlatni predmeti. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi u spisima ninskog kaptola. Str. 162—163 (talijanski).

Spominje i Farlati, Illyr. sacr. IV, 226.

XXXIX. 1549, 26. kolovoza. U Ninu. Povlastica koju ninski knez udjeljuje svake godine ninskom kaptolu na svetkovinu Svetih zaštitnika da pomiluje jednog utamničenika. Ninski knez Alojzije Carvano daje pomilovanje Buniku Boboniću koji je ubio Vida Krnjakovića. Iz spisa ninske komune. Str. 169—171.

XL. 1555, 4. svibnja. U Ninu. Presuda ninskog kneza protiv mještana sela Mahurci (Dračevac) o podavanju desetine jaraca i janjaca koje prema starom običaju trebaju davati ninskom biskupu. Prepisano iz knjige zadarskih knezova 1556. Str. 174—175.

XLI. 1555, 7. lipnja. U Zadru. Presuda zadarskog kneza protiv mještana sela Polišane o davanju desetine janjaca i jaraca ninskom biskupu. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1556. Str. 175—176.

XLII. 1556, 20. studenoga. U Zadru. Presuda zadarskog kneza u korist ninskog biskupa u sporu desetine protiv plemića i građana Zadra u pitanju pogodbe davanja desetine između obje stranke. Prepisano iz knjige zadarskih knezova 1556. Str. 177—181.

XLIII. 1556, 9. prosinca. U Zadru. Sudski postupak, odnosno presuda zadarskog kneza protiv mještana Krneze, Like i Banpolja da plaćaju desetinu životinja ninskom biskupu. Prepisano iz knjiga spisa zadarskih knezova 1556. Str. 181—183.

XLIV. 1557, 29. prosinca. U Rimu. Bula pape Pavla IV kojom se potvrđuje pogodba između ninskog biskupa i zadarskih plemića i građana o načinu i uvjetima davanja crkvene desetine od dobara koja posjeduju u ninskoj biskupiji. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 184—187.

Prijepis u PN, fol 57 r — 60 r.

XLV. 1558, 8. siječnja. U Ninu. Pomilovanje koje se svake godine na svetkovinu sv. Ambrozija daje na molbu kaptola ninskog. Pomilovan od kazne za ubojstvo svećenik Stjepan Bardonić. Prepisano iz knjige spisa ninske općine. Str. 192—195.

Prijepis u PN fol 190 v — 111 v.

XLVI. 1561. Topografski i geografski opis ninske biskupije s granicama koje su unutar mletačke uprave, izuzev drugog dijela granica iste biskupije koje su veoma široke na području turske vlasti s ovu stranu velikog brda Murlakije, zvanog Dorsus Terrae, pa do Like, Krbave i Banpolja. Precrtano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod gospodina Nikole Venture, zadarskog građanina. Str. 196.

Ta je karta nestala iz Zbornika.

XLVII. 1562, 19. kolovoza. U Ninu. Ninski knez izabire za suca u Ambrosia sello u gornjem dijelu uvale Ljubač kod Radovina Petra Sterpnevića. Prepisano iz originala koji se nalazi kod Ivana Cassija. Str. 260—261.

XLVIII. 1568, 23. listopada. U Mlecima. Dukal Petra Loredana kojim se potvrđuje terminacija Merchiola Michaela od 27. rujna 1565. da Ninjani mogu slobodno prodavati vino bez plaćanja daća i drugih podavanja. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 263—265. (Talijanski, osim uvoda koji je pisan latinski).

Prijepis u PN fol. 60 v — 62 r.

XLIX. 1571, 25. veljače. U Zadru. Odredba ninskog biskupa Marka Loredana kojom podjeljuje i pripaja kao trajnu nadarbinu ninskom kaptolu kapelu Gospe od Zečeva. Prepisano iz knjige spisa zadarskih knezova 1592. Str. 197—200.

L. 1577, 3. srpnja. Popis srebrenih predmeta i posuda ninske biskupije koje su se našle kod biskupa Marka Loredana nakon njegove smrti. Popis je učinio izvršilac oporuke biskupa Marka Loredana, generalni vikar Zadarske nadbiskupije, kojom je neko vrijeme kao administrator upravljao i Marko Loredan.[88] Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi u skriptoriju ninskog kaptola. Str. 201—204 (talijanski).

[88] Marko Lorendan je postao ninskim biskupom godine 1577. Budući da je stanovao u Zadru, zadarski nadbiskup Muzio Callini dok je sudjelovao u radu Tridentskog sabora postavio je M. Lorendana generlnim vikarom Zadarske nadbiskupije. Generalnim vikarom je ostao i za nadbiskupa A. Minuccija, Callinijeva nasljednika. Papa Grgur XIII postavio ga je poslije smrti A. Minuccija za apostolskog administratora Zadarske nadbiskupije. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 220.

LI. 1577, 5. srpnja. U Zadru. Isprava kojom generalni vikar, prokurator kaptola zadarske crkve i vijećnik zadarske općine vraćaju popisane srebrene predmete i posude ninskoj crkvi. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi u skriptoriju ninskog kaptola. Str. 205—209. (Početak latinski, popis predmeta na talijanskom).

LII. 1578, 16. studenoga. U Ninu. Popis dobara, odnosno zemalja ninskog kaptola, posebno onih koje su pripojene nadarbinama Gospe od Zečeva istoga kaptola. Prepisano iz vjedostojna predloška koji se nalazi kod Ivana Cassija. Str. 210—214 (talijanski).

LIII. 1589, 14. ožujka. U Rimu. Naređenje, odnosno opomena generalnog auditora Rimske kamere u vezi s mlinicom za žito koja je vlasništvo ninskog biskupa Angela Gradija i opata sv. Ambrozija Aleksandra Comulaja. Prepisano iz vjerodostojna prijepisa koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 205—219.

LIV. 1579. Dobra, vlasništvo i zemlje ninske biskupije koje je dao popisati ninski biskup Horacije Belotti, te nadarbine iste biskupije. Iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 221—256 (talijanski). Spominje i D. Farlati, Illyr. sacr. IV, 228.

1. Nadarbina crkve sv. Marka[89] u Ninu. Upravitelj i posjednik arhiđakon ninske stolne crkve Ivan Parentius.

2. Nadarbina kapele sv. Margarete.[90] Upravitelj arhiđakon ninske stolne crkve.

3. Nadarbina oltara sv. Stjepana u ninskoj stolnoj crkvi.[91] Upravitelj Stjepan Gojčić, kanonik primicerij.

4. Nadarbina sv. Jurja[92] izvan gradskih zidina.

5. Nadarbina kapele sv. Kuzme i Damjana u Novoselcima, koja je pripojena arhiđakonatu.

6. Nadarbina crkve sv. Lovre[93] koja se nalazi izvan grada. Upravitelj i posjednik arhiprezbiter ninske stolne crkve Luka Lukinović.

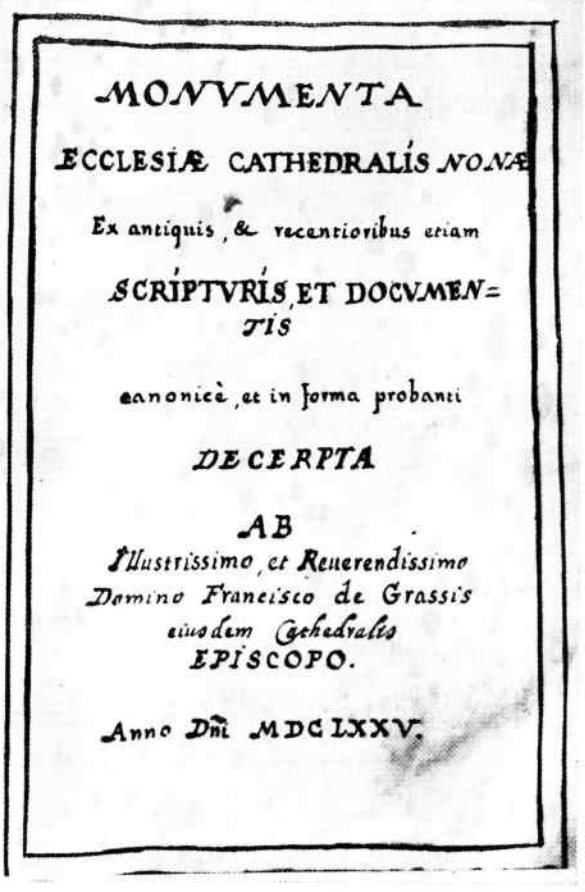
[89] Isprava iz godine 1579 (MON, str. 221—256) zajedno sa spisima Atti della fu communità di Nona. Libro VI 1675, generale P. Ciuvran, Summario de' titoli de' privati possessori del territorio di Nona i Katastrom iz 1677. godine, sastavljenim za ninskoga kneza I. A. Benzona (Atti di Nona, Libro VIII), što se čuvaju u Historijskom arhivu u Zadru, mogu poslužiti za utvrđivanje topografije srednjovjekovnog Nina. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 264. spominje crkvu sv. Marka prema ispravi iz 17. st. Ta se crkva nalazila kod južnih vratiju. Sada su ostali samo tragovi.

[90] Ta se crkva spominje 1449. godine (MON, str. 75) kada je njome upravljao komendator opat Sv. Ambrozija. C. F. Bianchi je pogrešno stavlja u prigradske crkve Nina (nav. dj., str. 268). Usp. L. Jelić, Spomenici grada Nina, nav. mj. VI (1902), str. 109.

[91] Oltar sv. Stjepana postojao je već 1536. pred vratima sakristije. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 247.

[92] Ta je crkvica bila u Klanicama. Oštećena 1646, a popravljena 1768. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 268.

[93] Crkvica se nalazila na putu prema Vrsima. Usp. Bianchi, ondje.

MONVMENTA

ECCLESIÆ CATHEDRALIS NONÆ

Ex antiquis, & recentioribus etiam

SCRIPTVRIS, ET DOCVMEN=
TIS

canonicè, et in forma probanti

DECERPTA

AB

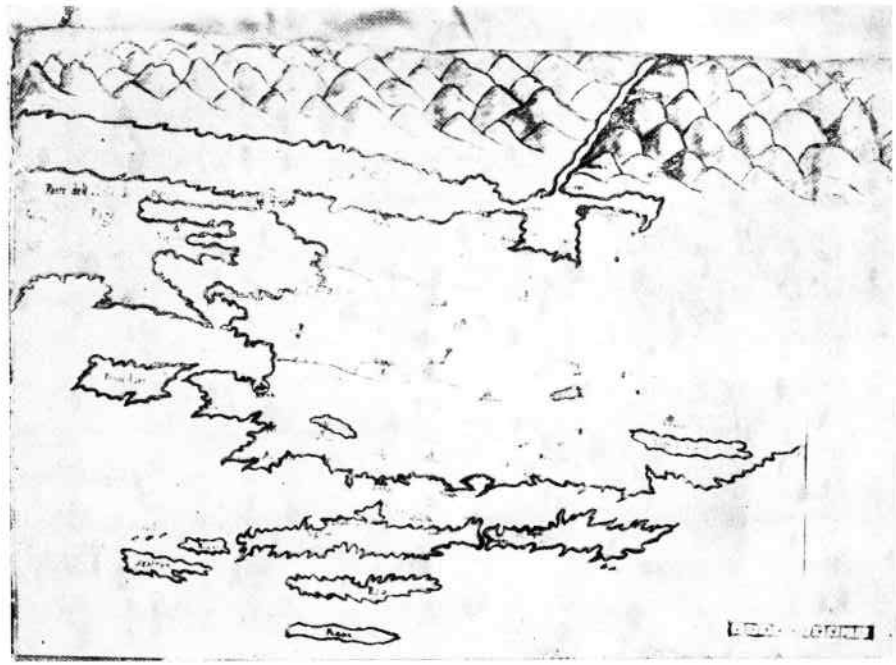
Illustrissimo, et Reuerendissimo
Domino Francisco de Grassis
eiusdem Cathedralis
EPISCOPO.

Anno Dñi MDCLXXV.

Sl. 1. Naslovna stranica Zbornika Franje de Grassisa ninskog biskupa

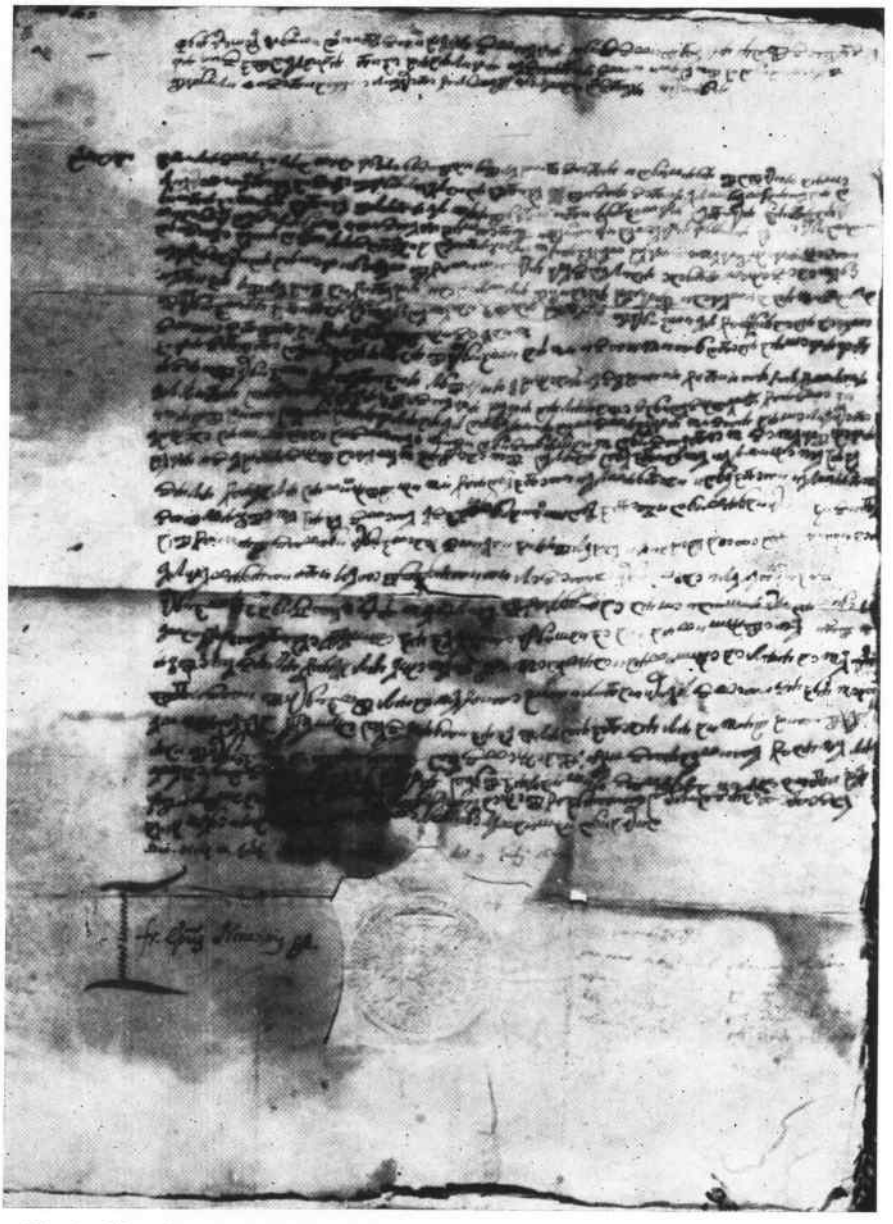
Sl. 2. Biskupski grb Franje de Grassisa

Sl. 3. Karta jurizdikcije ninskog biskupa iz god. 1593.
Zbornik F. de Grassisa, str. 133

Sl. 4. Pismo biskupa Blaža Mandevia iz god. 1638. (Hrvatski). Zbornik F. de Grassisa, str. 303

Sl. 5. Glagoljska okružnica F. de Grassisa iz god. 1672. — Nadbiskupski arhiv, Zadar

7. Nadarbina crkve sv. Duha[94] u gradu. Upravitelj Ivan Momić, kanonik.

8. Nadarbina kapele sv. Antuna[95] u Ninu. Šime Utković, ninski kanonik i upravitelj crkve.

9. Nadarbina kapele sv. Ivana Evanđeliste[96] u Ninu.

10. Nadarbina sv. Mihovila[97] u Ninu.

11. Nadarbine kapele sv. Nikole[98] izvan grada Nina. Upravitelj svećenik Jeronim Molinović.

12. Nadarbine sv. Mihovila u Vrsima.[99]

13. Nadarbina kapele sv. Jakova.[100] Upravitelj i posjednik kanonik Fabio.

14. Nadarbina kapele sv. Vida.[101] Upravitelj Šime Budinev.

15. Nadarbina crkve sv. Mateja izvan grada Nina. Upravitelj kanonik Šime Utković.

16. Nadarbine kapele sv. Katarine[102] izvan grada. Upravitelj i posjednik kanonik Andrija Toljanović.

17. Nadarbina kapele sv. Grgura pape[103] izvan grada Nina. Upravitelj Zorzi Grubišić.

[94] Ostale su samo ruševine s južne strane župske crkve. Godine 1448. spominje se u MON, str. 85. Bratovština sv. Duha. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 264.

[95] Ostaci ruševina te crkvice nalaze se na putu prema crkvi sv. Ambrozija. Spominje se već 1327. godine. Na njezinim temeljima sagrađena je manja kapela 1502. godine, koja je bila obnovljena 1676. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 264—265.

[96] Crkva sv. Ivana evanđeliste nalazila se s južne strane crkve sv. Marije, odnosno sv. Marcele. Spominje se već godine 1449 (MON, str. 74. i 76). Za vrijeme požara 1646. posvema uništena. L. Jelić, nav. mj., str. 109, navodi da je koncem XVI st. bila podružnica zadarskih trećoredaca. Međutim, za to ne donosi nikakav dokaz.

[97] Crkva sv. Mihovila u Ninu spominje se 1448. god. (MON, str. 87), a 1449. god. spominje se »Fraternitas S. Michaelis de Nona« (MON, str. 74). C. F. Bianchi tvrdi da je nakon požara 1646. usred grada sagrađena manja crkva posvećena sv. Mihovilu na »ruševinama rimskog amfiteatra« (!). nav. dj., str. 263, dok L. Jelić navodi da je tada bila obnovljena, nav. mj., str. 108. Usp. T. G. Jackson, Dalmatia, Quarnero and Istria, I, Oxford 1887, str. 350—352.

[98] Crkvica sv. Nikole nalazi se uz cestu od Nina prema Zadru. To je jedini sačuvani primjerak starohrvatske protoromaničke crkvene arhitekture iz kraja XI st. Usp. J. Belošević, nav. mj., str. 60; C. F. Bianchi, nav. dj., str. 267; T. G. Jackson, nav. dj., str. 342—344.

[99] Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 328. On navodi da je postojala prije 1775. Izgleda da u ispravi od 1449. god. (MON, str. 77) crkva sv. Mihovila jest ta crkva u Vrsima, jer se u drugim slučajevima uvijek spominje »S. Michael de Nona«.

[100] Podatke o mjestu te kapele nisam mogao utvrditi. Spominje se u ispravi iz 1449. god. (MON, str. 76). Najvjerojatnije je to crkvica u Novoselcima (MON, str. 258).

[101] Nalazi se između Nina i Privlake. Spominje se već 1357. godine. Neko je vrijeme bila župska crkva u Kuparima, koje su Turci razrušili 1570. Obnovljena je 1598. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 267s. Obnovljena nakon 1960. godine.

[102] Spominje se godine 1309. Posve je razrušena. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 265.

[103] Ta je crkva postojala sa sjeverne strane Nina. C. F. Bianchi navodi da je postojala već u X st. »zajedno sa samostanom templara«. Nav. dj., str. 270.

18. Nadarbina kapele sv. Barbare[104] izvan grada Nina, u Privlaci. Upravitelj klerik Juraj Utković.

19. Nadarbina kapele Gospine[105] pokraj ninske katedrale. Upravitelj Šime Utković, kanonik.

20. Nadarbina kapele sv. Kristofora[106] izvan grada Nina. Upravitelj Ljubo Nošković.

21. Nadarbina oltara sv. Tome u ninskoj stolnoj crkvi. Altarista Ljubo Nošković.

LV. 1597. Popis dostojanstvenika, kanonika i klerika stolne crkve sv. Anselma u Ninu.[107] Iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 256—257.

LVI. 1597. Popis župnika ninske biskupije.[108] Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 258—259.

Donesen je popis župnika i župa koje su u to vrijeme bile nastanjene.

LVII. 1598, 10. svibnja. U Mlecima. Dukal Marina Grimana kojim se određuje način dijeljenja i raspodjele desetine ninskih siromaha. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 267—268 (talijanski).

Prijepis u PN 62 v — 63 v. U PN je kriva godina 1596. Isto tako u MON je kriva godina 1597. Prema 11. indikciji radi se o godini 1598.

LVIII. 1597, 16. kolovoza. Popis dobara obične nadarbine sv. Ivana Glavosjeka u selu Krnezi. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod gospodina kneza Petra Pavla de Parentisa. Str. 298—300. (Talijanski. Taj je spis pisan drugom rukom nego ostali spisi u MON).

Donosi ga i Stampa della menza episcopale e capitolo della chiesa cattedrale di Nona. Al laudo. Str. 1—4.

LIX. 1598, 31. prosinca. U Ninu. Popis srebrenine i svih ostalih stvari ninske stolne crkve koji je učinjen na zahtjev ninskog biskupa Horacija Belottija. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 271—280 (talijanski).

[104] Spominje se godine 1449 (MON, str. 78). Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 268.

[105] Najvjerojatnije se radi o kapeli sv. Marcele koju je početkom XVI st. dogradio Juraj Divnić, a koja je bila posvećena Gospi. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 247.

[106] C. F. Bianchi navodi da je crkva sv. Kristofora u samom gradu i da se spominje 1242. godine, nav. dj., str. 266. U popisu nadarbina iz 1597. kaže se da je izvan grada Nina. Spominje se 1449 (MON, str. 80).

[107] U to je vrijeme postojalo u Ninu neko sjemenište za odgoj svećenika. U izvještaju ninskog biskupa F. de Grassisa iz godine 1670. stoji da u to vrijeme g. 1670. nema sjemeništa. Usp. MON, str. 330.

[108] Usp. popise sela iz godine 1449. (MON, str. 91—94), 1600. i 1605 (MON, str. 283—284), 1638 (MON, str. 304—308).

Popis su učinili arhiprezbiter Šime Utković i svjetovnjak Pirolosco, ninski plemić.

LX. 1598. Izvještaj Apostolskoj stolici o stanju ninske crkve i biskupije. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi kod kneza Petra Pavla de Parentisa. Str. 281—282.

Pisan je drugom rukom nego što je pisan ostali tekst u MON. Izvještaj je učinjen svakako nakon godine 1598, jer se u njemu kaže da je te godine biskup pohodio župe cijele biskupije koje se nalaze na teritoriju mletačke uprave. Ističe se da je Nin, nekad poznat, sada samo seoce. Ima oko 500 stanovnika koji se bave poljoprivredom. Svega ima 8 župa, od kojih su 3 na teritoriju pod turskom upravom. Uz vrlo staru crkvu je i visok zvonik, a biskupska je kuća razrušena već 70 godina. Biskup dolazi samo na neke blagdane. U gradu je opatija sv. Ambrozija, a druga sv. Mihovila pod turskom upravom više ne postoji. Od redovnika su jedino dominikanci, a redovnica uopće nema. Po svim selima se misa služi hrvatski (illirico idiomate). Postoji i jedan hospital. U Ninu se u korizmi hrvatski propovijeda. Održana je biskupska sinoda. Biskupov namjesnik je pohodio župe pod turskom upravom, a sam biskup župe pod mletačkom upravom.

LXI. 1600. Imena mjesta koja su nekada bila nastanjena i onih koja su sada nastanjena. Prepisano iz predloška koji se nalazi kod Nikole Venture, zadarskog građanina. Str. 283—284.

Popis nenastanjenih mjesta je iz godine 1600, i doneseno je 18 imena, a nastanjena mjesta su iz godine 1605. i svega ih ima 8.

LXII. 1609, 29. ožujka. U Ninu. Isprava učinjena između ninskog biskupa i grada Nina o desetini i o plaći propovjednika, učitelja gramatičke škole i sakristana, te o ostalim pogodbama. Prepisano iz knjige spisa ninske općine. Str. 286—289 (talijanski).

Za učitelja škole (»Maestro di Scola«) se kaže da ga treba platiti po starom običaju (»secondo la consuetudine vecchia«). Plaća će mu se odrediti prema predmetu koji predaje (»alla qualità del soggetto«) i prema broju učenika (»et alla quantità de Scolari, che haverà«). Prijepis se nalazi i u PN fol 64 r — 66 v, te MS 127.

LXIII. 1620, 5. prosinca. Kako je dospio u riznicu ninske stolne crkve jedan od trideset srebrenjaka kojima je bio prodan Isus Krist. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 368—369 (talijanski).

LXIV. 1621, 1. srpnja. U Zadru. Sudski postupak zadarskog kneza o raspodjeli dijela desetine što je određeno za siromahe. Dio desetine ima se davati siromasima u gradu Ninu, a dio siromasima koji žive po okolnim selima. U raspravi su sudjelovali suci grada Nina (»Giudici della Gossoba di Nona ... e Giudici della Lega delle Ville di Breuilaqua,

[10] Pietro de' Cedolini najprije ninski biskup od god. 1577—1581. Tada je premješten u Hvar za biskupa. Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 221. i C. F. Bianchi, Zara cristiana I, str. 208.

Zaton, Slousane, et Varche di quel Territorio Subintranti in Causa per loro interesse con li loro Auocati più giorni in longissime disputationi dicenti delle loro ragioni«. Prepisano iz knjige spisa ninske komune. Str. 290—293 (talijanski).

Prijepis u PN fol. 72 r — 74 v.

LXV. 1622, 3. listopada. U Zadru. Izvadak iz oporuke biskupa Petra Cedolinija koji ostavlja neke stvari i novac ninskoj biskupiji.[109] Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi u skriptoriju ninskog kaptola. Str. 297 (talijanski).

LXVI. 1624, 15. listopada. U Zadru. Terminacija ili odredba Franje Molina, generalnog providura u Dalmaciji i Albaniji, o upotrebi i načinu korištenja bogatstva crkovinarstva katedrale i dijela desetine ninskih siromaha. Prepisano iz spisa ninske komune. Str. 294—296 (talijanski).

Prijepis u PN, fol. 75 r — 76 r.

LXVII. 1632. Topografski prikaz Ljupča i Krneze. Precrtano iz originalnog predloška koji se nalazi kod kneza Krneze Petra Pavla de Parentiis. Nestalo iz Zbornika.

LXVIII. 1633, 3. prosinca. U Hvaru. Izvadak iz oporuke biskupa P. Cedolinija, najprije biskupa ninskoga, a poslije biskupa u Hvaru, kojom se potvrđuje i nadopunjuje oporuka od 3. listopada 1622. učinjena u Zadru. Prepisano iz vjerodostojna predloška koji se nalazi u skriptoriju ninskog kaptola. Str. 297 (talijanski).

LXIX. 1635, 24. listopada. U Mlecima. Dukal Franje Erizza o trajnom oslobođenju ninskog biskupa i kaptola stolne crkve u Ninu plaćanja crkvene desetine. Prepisano iz originala koji se nalazi kod ninskog kaptola. Str. 301 (talijanski).

LXX. 1638, 21. veljače. U Zadru. Pismo Blaža Mandevija, ninskog biskupa, župniku Banpolja u kojem mu šalje popis nekih sela u kojima može dijeliti sakramente. Ne smije se zadržati na teritoriju zadarske nadbiskupije. Međutim, može ispovijedati one vjernike koji se ne žele ispovijedati kod popa Sorića.[110] Prepisano iz predloška koji se nalazi među spisima ninske biskupije. Str. 303—308. (Vidi sl. 4).

Pismo i popis sela donesen je na hrvatskom i talijanskom.[111] U prijepisu iz XVIII st. U NB. Sudske rasprave XV—XVIII st. Tu je donesen samo talijanski tekst i to prepisan iz MON.

[110] Pop Sorić bio je vođa Morlaka u otporu protiv Turaka. A. Valiero, Historia della guerra di Candia, Venetia 1679, str. 124.

[111] Blaž Mandevia rodom iz Novigrda, dobar poznavalac hrvatskog jezika. Isprava je datirana 21. veljače 1638, a C. F. Bianchi navodi da je umro 1624., nav. dj., str. 223; Zara cristiana I, str. 211.

LXXI. 1643. Prikaz kneza de Parentisa Augustinu Mirkoviću, ninskom biskupu, o jednostavnim nadarbinama sv. Marije od snijega i sv. Ivana Glavosjeka u selu Krnezi. Prepisano iz originala koji se nalazi kod kneza Petra Pavla de Parentiis.

Nestalo iz Zbornika.

LXXII. 1656, 22. kolovoza. U Zadru. Dekret generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju Antonija Bernarda kojim se određuje prijenos svetačkih ostataka zaštitnika grada Nina koji su se čuvali u zadarskoj katedrali u crkvu koludrica sv. Marcele u Zadru.[112] Prepisano iz originala koji se nalazi kod obitelji de Peruginis, ninskih plemića. Str. 311—312 (talijanski).

Prijepis i u PN fol. 90 r — 91 r. MS 214.

LXXIII. 1656, 27. kolovoza. U Zadru. Otvaranje i pregled istih relikvija skupa s riznicom koja se tamo čuvala, te popis svih predmeta. Prepisano iz originala koji se nalazi kod obitelji de Peruginis, ninskih plemića. Str. 313—316 (talijanski).

Prijepis u PN fol. 91 r — 95 r, te u MS 214.
Spominje i Farlati, Illyr. sacr. IV, 230.

LXXIV. 1656, 3. rujna. U Zadru. Isprava o prijenosu spomenutih relikvija zaštitnika grada Nina u svečanoj procesiji iz zadarske katedrale u Samostan koludrica sv. Marcele u Zadru. Prepisano iz originala koji se nalazi kod obitelji de Peruginis, ninskih plemića. Str. 317—319.

LXXV. 1656, 24. kolovoza. U Zadru. Popis svih dobara, odnosno namještaja, ruha i srebrenine stolne crkve u Ninu koji su učinili prokuratori te crkve kanonik I. Stulić i svjetovnjak Andrija Perugini. Prepisano iz originala koji se nalazi kod obitelji de Peruginis, ninskih plemića. Str. 320—322 (talijanski).

Prijepis u PN, fol 76 v — 80 r. U tom prijepisu ima nekih predmeta koji nisu navedeni u MON na kraju popisa.

LXXVI. 21. veljače 1669. U Rimu. Ovlasti (facultates) koje papa Klement IX podjeljuje ninskom biskupu F. de Grassisu. Prepisano iz originala koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 323—325.

LXXVII. 1670, 15. svibnja. U Ninu. Izvještaj ninskog biskupa Franje de Grassisa Svetoj stolici o stanju ninske crkve i biskupije. Prepisano iz originalna predloška koji se nalazi kod istoga biskupa. Str. 327—330.

[112] Usp. C. F. Bianchi, nav. dj., str. 224—225.

Prijepis ima i u NB. Spisi F. de Grassisa.

Već smo u bilj. 23. i 40. naveli neke izvode iz tog izvještaja. F. de Grassis izvještava o turskim navalama, piše da su relikvije zaštitnika Nina još u Zadru, katedrala sv. Anselma je više ruševina nego crkva. Isto su tako ostali gotovo samo tragovi od ostalih šest crkava u gradu Ninu: sv. Mihovila Evanđeliste, sv. Mihovila, sv. Ivana Evanđeliste, sv. Katarine, sv. Križa, sv. Ante Opata, kao i bratovštine sv. Duha, sv. Ambrozija. Krsni zdenac se dostojno čuva u sakristiji katedrale.

LXXVIII. 1670, 12. lipnja. U Rimu. Odgovor kardinala Celsa, prefekta Kongregacije Koncila na izvještaj ninskog biskupa F. de Grassisa. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 331.

LXXIX. 1671, 5. kolovoza. Odluka ili dobivena parnica senata kojom se potvrđuje ranija povlastica ninskom biskupu da je izuzet od plaćanja crkvene desetine i podavanja Svetoj stolici. Prepisano iz originala koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 332 (talijanski).

LXXX. 1672, 2. travnja. U Rimu. Indult Kongregacije Koncila kojim se ninskom biskupu dopušta da može obavljati duhovnu jurisdikciju na teritoriju zadarske nadbiskupije. Prepisano iz originala koji se nalazi kod ninskog biskupa F. de Grassisa. Str. 333—335.

Djelomično doneseno u Farlati, Illyr. sacr. IV, 232.

LXXXI. 1672, 1. ožujka. Ovlast (arz ili ferman) turskog sultana Mehmeta, napisana turski, kojom se dopušta F. de Grassisu, ninskom biskupu, da se slobodno kreće po teritoriju koji je pod turskom upravom i da tu obavlja duhovnu jurisdikciju. U Indexu je označeno da je umetnut original, međutim nedostaje iz Zbornika list 339. Na str. 340—341 donesen je talijanski prijevod te ovlasti. Ističe se da može graditi crkve koje su popaljene i da je dovoljno da pokaže arz.

LXXXII. 1672, 5. travnja. U Zadru. Kapetan Zorzi Barbaro pismeno posvjedočava o zaslugama F. de Grassisa te o stanju u gradu Ninu, koji je nenapučen, spaljen i opustošen. Prepisano iz originala koji se nalazi kod istoga biskupa. Str. 337—338 (talijanski).

LXXXIII. 1672, 21. kolovoza. U Zadru. Posvjedočenje dostojanstvenika kanonika i plemića grada Zadra o običaju da ninski biskup boravi u Zadru zbog nepogodne klime u Ninu. Prepisano iz originala koji se nalazi u spisima ninske biskupije. Str. 346 (talijanski).

LXXXIV. 1672, 22. kolovoza. U Zadru. Posvjedočenje zadarskih liječnika-fizika, liječnika-kirurga i ljekarnika, te zadarskog župnika i rektora zadarskog sjemeništa o bolesti ninskog biskupa koju je zadobio zbog nepogodna zraka u Ninu. Prepisano iz originala koji se nalazi u spisima ninske biskupije. Str. 347 (talijanski).

LXXXV. 1672, 3. listopada. U Zadru. Ivan Foscarini, knez Nina, daje pismeno svjedočanstvo o stanju grada Nina. On stanuje u Zadru zbog nepogodna zraka u Ninu. Posvjedočuje ujedno o apostolskoj revnosti F. de Grassisa. Str. 344 (talijanski).

LXXXVI. 1672, 4. listopada. U Zadru. Svjedočanstvo pod zakletvom kneza I. Radosa, zapovjednika vojske, o žalosnom stanju Nina te o radovima i bolesti biskupa F. de Grassisa. Zbog nestašice ljudi sam je biskup pomagao u radovima na katedrali. Prepisano iz originala koji se nalazi u spisima ninske biskupije. Str. 345 (talijanski).

LXXXVII. 1672, 5. listopada. U Zadru. Juraj Morosini, gen. prov. Dalmacije i Albanije, pismeno posvjedočava zasluge ninskog biskupa Franje de Grassisa, napose njegovu brigu oko ponovne uspostave bogoslužja te o zalaganju da posjećuje svoje vjernike, pa i one pod turskom upravom, u koju je svrhu dobio i ovlaštenje. Prepisano iz originala koji se nalazi kod istoga biskupa. Str. 336—337 (talijanski).

LXXXVIII. 1672, 10. listopada. U Zadru. Svjedočanstvo zadarskih građana o običaju da ninski biskup boravi u Zadru zbog nepogodna zraka grada Nina. Prepisano iz originala koji se nalazi u spisima ninske biskupije. Str. 348 (talijanski).

LXXXIX. 1674, 7. svibnja. U Zadru. Proglas, odnosno odredba generalnog providura Dalmacije i Albanije Petra Civrana o plaćanju crkvene desetine ninskom biskupu, kaptolu, crkovinarstvu i siromasima. Prepisano iz originala koji se nalazi u skriptoriju ninskog kaptola. Str. 349—350.

Doneseno i u Stampa di Monsignor vescovo di Nona, str. 20—22.

XC. 1674, 6. listopada. U Zadru. Posvjedočenje zadarskog kneza Jakova Farsettija o radovima, bolesti i nemogućnosti da boravi u Ninu biskup F. de Grassis. Prepisano iz originala koji se nalazi kod istoga biskupa. Str. 351—352 (talijanski).

XCI. 1675, 5. kolovoza. U Ninu. Obavijest biskupa F. de Grassisa o pirhodima ninske crkve. Način kako se dijele desetine u pojedinim mjestima među kaptolom, crkovinarstvom i siromasima. Zatim o desetinama koje pripadaju zajedno biskupu, dostojanstvenicima kaptola i kaptolu. Nadalje o desetinama koje pripadaju jedino biskupu isključujući one koji su već spomenuti, a koji se prihod naziva biskupska menza. Prepisano iz originala koji se nalazi u spisima ninske biskupije. Str. 356—367.

Original u NB. Sudske rasprave XV—XVIII st. Jedan izvadak u Stampa di Monsignor Vescovo di Nona, str. 20—22. Spominje D. Farlati, Illyr. sacr. IV, 232. i C. F. Bianchi, nav. dj., str. 227.

XCII. 1675, 28. kolovoza. Zadar. Zemlje ninske biskupije. Izvadak iz katastra koji je dao napraviti Petar Civrano. Prepisano iz originala koji se nalazi u uredu generalnog providura Petra Civrana. Str. 353—354 (talijanski).

Original u Historijskom arhivu u Zadru, Katastri br. 59, fol. 29.

XCIII. 1675, 2. rujna. U Ninu. Ninski knez sa zakletvom svjedoči o stanju grada Nina. U njemu ima oko 200 stanovnika, mnogi stanuju u Zadru zbog nepogodna zraka, nema ni liječnika ni lijekova . Ninski biskupi su redovito boravili u Zadru. Sam biskup F. de Grassis je dva puta bio na smrt bolestan i knez ga je jednom u lađi prevezao u Zadar. Prepisano iz originala koji se nalazi kod F. de Grassisa. Str. 370—371 (talijanski).

XCIV. 1675, 3. rujna. U Ninu. Vijeće ninske komune daje svjedočanstvo o stanju Nina i o radovima biskupa F. de Grassisa te o njegovoj bolesti, zbog koje je morao ići u domovinu na liječenje. Prepisano iz originala koji se nalazi kod istoga biskupa. Str. 372—374 (talijanski).

XCV. 1675, 15. rujna. U Ninu. Čitav kaptol ninske stolne crkve pod zakletvom daje svjedočanstvo o stanju u Ninu, o radovima, zaslugama i bolesti biskupa F. de Grassisa te o nemogućnosti boravka u Ninu, zbog čega i mnogi ninski plemići stanuju u Zadru. Prepisano iz originala koji se nalazi kod F. de Grassisa. Str. 374—376 (talijanski).

XCVI. 1675, 21. rujna. U Zadru. Svjedočanstvo vijeća zadarske komune o teškoj oskudici u Ninu te o običaju da ninski biskup boravi u Zadru. Svjedoče o zaslugama i bolesti F. de Grassisa. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 378—379 (talijanski).

Original se nalazi u NB. Spisi F. de Grassisa.

XCVII. 1675, 28. rujna. U Zadru. Zadarski knez svjedoči da se ninski biskup F. de Grassis zadržavao u Zadru u mjesecu srpnju, kolovozu i rujnu, da bi sakupi dokumente o svojoj biskupiji, kako bi obranio prava, granice i jurisdikciju koju mu osporava zadarski nadbiskup. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 380 (talijanski).

XCVIII. 1675, 3. listopada. U Zadru. Zadarski knez svjedoči o stanju grada Nina, koji je gotovo nenaseljen, bez trgovine, te o običaju da ninski biskup boravi u Zadru. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 381—382 (talijanski).

XCIX. 1675, 8. listopada,. U Ninu. Ninski knez Antun Benzon svjedoči o nenaseljenosti Nina zbog lošeg zraka i zbog nestašice sredstava za život, zbog čega i ninski građani borave u Zadru. To potvrđuje činjenicom da su majka i dva člana obitelji njegova predšasnika umrla u Ninu. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 383 (talijanski).

C. 1675. Topografska karta ninskog teritorija, i to crkvenog i svjetovnog, izvađena iz velike karte koju je za Mletačku Republiku izradio Stjepan Monsin (?) de Bucco Galli, a koja se nalazi u Mlecima.

Nestala je iz Zbornika.

CI. 1675. Zakletva građana Zadra o stanju grada Nina i o djelima biskupa F. de Grassisa. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa.

(Nestalo iz Zbornika).

CII. 1675, 20. listopada. U Chioggi. Svjedočanstvo liječnika u Chioggi, koje je potvrdio tamošnji biskup, u kojem se govori o teškoj bolesti biskupa F. de Grassisa. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 387 (talijanski).

CIII. 1675, 10. rujna. Postupak posvjedočen pod zazkletvom mnogih svjedoka u kojem se u 25 tačaka iznosi nepogodnost klime Nina, zasluge biskupa F. de Grassisa, njegove teškoće sa zadarskim nadbiskupom, bolest i običaj da ninski biskupi borave u Zadru. Donesene su mnoge pojedinosti značajne za tadašnje stanje Nina. Taj su izvještaj potpisali mnogi svjedoci iz Nina, Zadra i župa ninske biskupije, Taj popis, koji je prvotno bio na 27 stranica, od kojih je nestalo 13 stranica, pruža podatke o mnogim ličnostima tadašnjeg javnog života u Ninu i Zadru.

Prepisano iz originala koji je učinjen prema postojećem predlošku u uredu zadarskog kneza Antonija Soderinija 1675. godine. Str. 389—422. Od str. 423—434. nestalo (talijanski).

CIV. 1675. Svjedočanstvo pod zakletvom vlasti Chioggije o dolasku u taj grad bolesnog biskupa F. de Grassisa. Str. 435.

(Nestalo iz Zbornika).

CV. 1675. Posvjedočenje pod zakletvom čitava kaptola stolne crkve u Chioggi o dolasku u taj grad bolesnog biskupa F. de Grassisa, o njegovoj bolesti i načinu liječenja. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa. Str. 436.

(Nestalo iz Zbornika).

CVI. 1675, 22. listopada. U Mlecima Posvjedočenje pod zakletvom četiriju liječnika-fizika iz Venecije o bolesti ninskog biskupa F. de Grassisa koju je zadobio zbog nepogodna zraka grada Nina. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa.

Nestalo iz Zbornika, ali se u NB nalazi original. Spisi biskupa F. de Grassisa.

CVII. 1675. Drugo posvjedočenje pod zakletvom različitih liječnika-fizika Venecije o bolestima i liječenjima spomenutog biskupa. Prepisano iz originala koji se nalazi kod biskupa F. de Grassisa.

Nestala iz Zbornika.

CVIII. 1675, 6. studenoga. U Mlecima. Liječnici u Mlecima svjedoče o bolesti i liječenju biskupa F. de Grassisa 1673. u Mlecima.

Nestalo iz Zbornika, ali se original nalazi u NB. Spisi F. de Grassisa.

CIX. 1780. Izvještaj o povećanju prebende, privilegij Kape kanonicima i obaveza da se jedan ninski klerik pošalje u splitsko sjemenište.

Pisano u Indexu posve drugom rukom, kasnije. Nestalo iz Zbornika.

CX. 1782. Izvještaj o prenosu relikvija sv. Anselma, sv. Ambrozija i sv. Marcele iz Zadra u Nin.

Pisano u Indexu posve drugom rukom, kasnije. Nestalo iz Zbornika.

U cjelovitoj transkripciji donosimo isprave koje su u popisu pod brojem V, VIII i LXX, jer još nisu nigdje objavljene, a značajne su za tadašnje stanje Nina.

1323, 14. studenoga. U Skradinu. (MON, str. 27—31)

Exemplum ex alio Autentico. Nos Capitulum Ecclesiae Nonensis Vniversum. Significamus omnibus ad quorum notitiam praesens scriptum peruenerit memorie ipsorum comendamus Quod consitituti coram Nobis Vir Harbonga quondam Budci Iamomet et ipse, et uice Fratrum suorum et cum Georgio quondam Madius Rasvagianensis praesentauit Nobis quandam Literam Magnifici Domini Mladini Secundi Banni Croatie, Dalmatie et Bosne cum sigillo pendenti praedicti D. Banni non abrasatam nec cancellatam, nec in aliquo maculatam Supplicans antedictus Harbonga ut ipsum in praesentiam praedicti Prestaldi accopiari et nostro sigillo roborare dignemur. Nos itaque iustis eorum supplicationibus inclinati, ut tenemur accopiari fecimus, cuius tenor talis est. Mladinus Secundus Croatie, Dalmatie et Bosna Bannus significamus quibus expedit tenore praesentium Vniversis Quod cum Harbonga quondam Budci Iamomet uice, et nomine fratrum suorum cum nostro Prestaldo Georgio Rozuagianin quondam Mladius perambulasset, ut est consuetudo Croatie ad quandam Terram possidet Madius quondam Stane de Varicasseis, quae terra est in Croatia, sita in loco uocato Carniza et ibi personaliter inuenit suppranominatum Madium quondam Stane de Varicasseis quam coram Nobis legitime citasset, ut consuetudo est, ut coram Nobis responderet feria sexta post festum Beati Lucce extanti proxime uenturi, quae ambae partes in termino coram Nobis comparuerunt, ibique supranominatus Harbonga per se, et uice fratrum suorum querelose significare curauit Quod supradictus Madius quondam Stane de Varicasseis indebite occupasset quandam terram sibi more croatico pertinere dignoscitur. Et quod ipse Madius in terris suis patrimonialibus omnimodo occupat. Supradictus Madius respondebat quod terra quam possidet habere intendebat ab illis qui pignorare poscebantur. Et super hoc quodam instrumentum ostendebat. Et quod de terris supradicti Harbonge et fratribus nil impedire ueilet; sed res est uera, illi qui sibi dictam terram dederunt, ostendunt eorum metas. Nos autem Bannus uolens omnibus ius atribuere determinamus, quod ipse Harbonga, cum dodecim Nobilibus iurare debeat supra eius ueras, et antiquas metas in praesentia Iudicis Prestaldi huique hominis constituendo termino ultimo, et peremptorio ambabus partibus ad faciem praenominatae terre personaliter interesset illuc. Cum Iudex Prestaldus ad Nos revertens unanimiter cum Nostro Nomine (?) concorditer retulerent fuisse ad faciem supradictae Possessionis, supradicti Harbonghe cum fratribus, et ibi per duodecim Nobiles

iuratos repertum fuit perambulatum, et assignatum circum circa, conuocatisque conuicinis circumcirquoque ac uicinis, Prima antiqua meta incipit ex Traversali parte per quandam uiam tendentem per Columen Montis, que est inter ipsum Harbonga et illorum de Barberio tendentem uersus plagam Sirocalem, dum tamen uenerit esse contra quendam Monticulum uulgo uocatum gomilla, que gomilla est in superiori et Sirocali parte supradicti Vetcoschinae. Et a praedicta prima gomilla tendentem uersus quirina ad quandam locum uocatum Crixina, dum tamen esset longius in Sirocali plaga ad quendam puteum uocatum Temignach, passos triginta. Est (!) postea peruenit a dicto puteo Temignach qui puteus dignoscitur esse amborum partium, et a dicto puteo Temignach uersus Australem plagam in quendam Monticulum uocatum Trezina, et ibi est quędam antiqua Macelea que praenoscitur esse praedicti Harbonghae. Et deinde in Quirinalem plagam ad quandam maceriam de lapidibus uocata gomilla supra magnum montem. Et deinde recto tramite in quirinam dum esset contra quendam Monticulum Varda. Et haec ex Quirinali parte est meta. Ex Boreali uero V. Z. occidentali incipiendo a praedicta Varda tendentem ad plagam transuersalem, ad quandam aliam maceriam, quae est inter ipsum Harbonga, et heredum Dusich, et de dicta Maceria in Planitie in quandam uiam uocatam uulgo Gonich, que est inter ipsum Harbonga, et heredes Dusich, et per dictam uiam dum uenerit contra quendam Monticulum Ossaglherbat, et ita quod supradictus Monticulus uel pertinet dicti Harbonghae, sed peruenit aliquantulum conatum (?) in occidentem ad quendam Brigh. Et per dictum Brigh uersus trauersam, usque ad quendam alium Brigh, eundo paruulum in Borealem plagam. Deinde recto tramite uersus Trauersam usque ad primam metam V. Z. Via que est per medium Montis primę metae. Nos supradictas metas a supradictis duodecim Nobilibus iuratis per Nos deputatos in praesentia nostri hominis Iudicis, et Prestaldi perambulasset, et determinasset supradicti Harbonghae cum fratribus esse. Et etiam unum magnum Clapum Terrae iuxta Terras supradicti Madii de Gognalibus uigintinarum cum dimidio. Quam Clapum spalo (?) est supradicti Harbonghe. Cui Clapi sic assignauerunt esse confines. De Trauerso est Mons. Ex Sirocali parte possidet praefatus Madius de Varicasseis. Ex Quirina uia. Ex Occidentali parte Terrenus. Nos itaque Bannis uolens Unicuique quod suum est prębere Sententiamus, et Determinamus secundum quod fuit repertum, et assignatum per prędictos duodecim Nobiles. In cuius rei perpetuum testimonium praesens Priuilegium superinde confici mandauimus, et cum nostro sigillo pendenti muniri. Datum, et Actum Scardonae Presentibus Comite Paulo Cariaci Heligeio, Comite Opromoghe Cosme Comitis nostri, Lucheque Michaelis et aliis pluribus Nobilibus. Anno Domini Millesimo Trecentesimo uigesimo tertio. Nouembris die XIII m(ore) s(olito). Nos itaque viso, et lecto Priuilegio nostri Banni non abraso, nec cancellato, nec in aliqua parte maculato insimul cum attestatione supradicti Prestoldi, praesens Priuilegium accopiari fecimus, ut tenemur, nil addendo nil minuendo cum nostro sigillo roborari solito. Datum Nonae in nostra Ecclesia Cathedrali Anno Domini millesimo Trecentesimo uigesimo quarto. Die uero XI Aprilis.

Ego Ioannes Hier(oni)mus Scardonus V(ice)cancellarius Praetorii Jadrae ex(traxi): et ex alio in fidem me subs(cripsi) ac sig(na)ui. Ego Simeon Venerius quondam D. Georgii ciuis Jadren(sis) pub(lic)us Sacra Imp(er)iali Auct(oritat)e Not(ariu)s Jadrę iuratus supradictum Exemplum ex alio Autentico exemplavi, meque in fidem subscripsi.

1395, 31. srpnja. U Ninu. (MON, str. 53—57).

Nos Capitulum Vniuersum Ciuitatis Jadrae Vniuersis, et singulis tam Presentibus quam futuris quibus expedit quosque presentes tangit negotium uel tangere poterit quomodolibet in futurum Tenore presentium significamus,

et ad Vniuersorum notitiam deducimus Quod Nobis in Ecclesia Sanctae Anastasie Cathedralis dictae Ciuitatis Jadrae more solito existentibus Congregatis ad nostram accessit presentiam ser Simon quondam Jordani de Nosdronga Nobilis ciuis Jadrae, et Nobis produxit, exhibuit et presentauit quosdam Patentes Literas, seu Priuilegium Capituli Nonensis Sigillo eiusdem Venerabilis Capituli Nonensis impendenti bullatas, sanas, et integras, non cancellatas non uitiatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus uitio, et suspicione carentes, siue carens: Andreas Nobis Literas ipsas sua interesse ac supplicaturus humiliter ut eas exemplari, et ipsum Exemplum in eius plenam fidem nostro sigillo autentico pendenti ut moris est comuniri facere dignaremur Nos itaque dicti ser Simonis de Nosdronga petitioni utopte iuste accquiescentes literas ipsas de uerbo ad uerbum per infrascriptum Nostrum nostrique Capituli in hoc scribam assumptam registrari et registratas ad perpetuam rei memoriam in hanc publicam formam exemplari fecimus. Quorum tenor per omnia sequitur, et est talis.

Nos capitulum Vniversum Nonensis Ecclesiae memorie Comendamus, significamus quibus expedit presentium pertinere Quod accedens ad nostram Presentiam R. in Xpisto Pater, et Dominus D. Andreas miseratione divina Archiepiscopus Spalatensis, et legum doctor a Nobis petiit cum instantia, ut pro quibusdam suis, et Ecclesiae suae opportunutatibus ditandi et exigendi Decimas in Episcopatu Nonense, et in eius Diecesi qualiter, quomodo et quando et a quibus ditantur, Testimonium Veritatis pro ipsius cautella sub nostro sigillo extradere uellimus. Cuius petitioni annuentes ut tenemur: Dicimus et Testamur per presentes Quod super accedente Reuerendo in Xpisto Patre, et Domino Domino Joanne Dei, et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Nonense ad Sedem Juditiorum Podgradgiae, ubi est, et fuit Vniuersale Judicium, et Sedes Ordinaria Chrouatorum, et in nostra patria ab eis petendo, More, Consuetudine et Ordine regni Crouatiae de decimis ditandis. Omnes unanimiter, et concorditer dixerunt hanc fuisse, et esse Consuetudinem et Ordinem, In primis quod Decimae Agnorum et Hedorum ditantur post resurectionem Domini Nostri Jesu Xpristi singulis annis ad uoluntatem Domini Episcopi, Item si essent septem, octo uel nouem usque ad decem potest recipere unum Animal mediocre, si uero minoris numeri a septem infra pro quolibet agno, et hedo soldum unum, et si essent sexdecim excipiuntur duo mediocria: si uero sunt in maiori numero in specie debent soluere decimam tantum de predictis Animalibus: Frumentum: Hordeum: Legumina cuiusqumque generis Auenam: Segolam: Speltam: et alia blada grossa post festum Apostolorum Petri, et Pauli aut in fasciculis, aut in blauano estot recipere ad uoluntatem, et potestatem Domini episcopi ditandi et excipiendi ueras, et iustas decimas de predictis bladis Vinum: Mileum: Sorgum, et alia blada minuta, et Apes ditantur et exiguntur circa festum S. Michaelis ad uoluntatem Domini Episcopi: et octo cuiuscumque status Conditionis et prehementiae existant in Nonense et eius Diecesi Tenentur dare, et soluere Veras, et iustas de omnibus supradictis Decimas. Exceptis infrascriptis. Nam ille Nobiles, et Possessionarius in Diecesi Nonensi qui in et super suo Patrimonio habet decem Jobaiones secundum eandem consuetudinem per eos assertam semper liberantur a ditatione, et solutione Decimarum. Cum uno suo Joabaione, et si plures quoscumque. Illud idem: Si uero nouem, octo, septem, sex, uel quinque ipse solus liberatur a ditatione predicta, si uero habet quatuor vel infra ipse solus soluit Decimam; ut alij Jobaiones De his omnibus Dominus Episcopus protestatus est non contenari in Nostri presentia in dicta sede, quia cedet in Detrimentum suae Bullae. Alij audi(d)entes et notificantes quod nullus honorum tenens in suo honore potest se, neque aliquem hominem, seu Jobaionem liberari, seu eximere secundum consuetudinem Ecclesiae Nonensis predictae a ditatione, et prestatione Decimae. Item Servitores cum armis, seu Sagitarii, et qui non sunt

Nobiles, et possessionati, et non habent quinque Villanos uel supra debent soluere ut ceteri alij, et quod nullus Nobilis uel alterius status possint recipere, nec retinere aliquam partem Decimarum secundum consuetudinem Ecclesiae Nonensis predictae. In omnium Prȩmissorum testimonio hos Nostros Testimoniales ad instantiam, et requistionem dicti Domini Archiepiscopi sigilli pendentis Capituli nostri fecimus munimine confirmari. Datum Nonae in Ecclesia nostra Cathedrali Sancti Anselmi: sub Anno Nativitatis Domini Millesimo, Trecentesimo nonagesimo quinto. Die ultima Mensis Julii. Indictione Tertia. In quorum omnium prȩmissorum fidem, et testimonium Prȩsentes fieri iussimus, et nostri Capitularis sigilli oppressione comuniri. Datum Jadrae ubi supra Anno a Nativitate Domini Nostri Jesu Xpristi millesimo quadrigentesimo quinquagesimo nono. Indictione VII. Die undecima Mensis Februarii.

Ego Daniel Caularo Notarius et Coadituor Cancellariae Prętoriae Jadrae supprascriptum Priuilegium ex alio exemplo sigillo S. Marci obsignato subscripsi et per D. Danielem, de Catoldis cancellario Magnifici Domini Danielis Barbadici olim dgnissimi Comitis Jadrae aliena manu exemplatum cum dicto exemplo auscultaui, et concordare inueni, ideo subscripsi et sigillaui in fidem.

Io Domenico Cardino Canceliere Pretorio di Zara ho fatto diligentemente copiare per me fida mano l'altra scritta scritura segniata, 1395, essistente nel Vollume dell'Ill. Signore Antonio Michiel fù Conte di Zara, et in fede sottoscritto, e sigillato. Domenico Cardino canceliere pretorio, L. S.

1638, 21. veljače. U Zadru. (MON, str. 303—305).
Ex. Postouani Otze.

Otouan Sagliemo upissana Mista nasse Ninsche Biscupie in chich chete mochi poslusiti sfuetimi Sacramenti onim Cherstianom choise nachode ù pissanich mistich à ù dusse coyese nachode pod Archibiscopiom Zadarchom, nichachor se ne uchladouite, da necha ne bude smetgnia meu pochom ni od uase, ni od nase strane, i achobisse prigodilo da se ne bude chotiti choigodir spouidati ù popa Sorichia, morete rechi da nami ne stoyi ne poslusati gnichouu spouid radi dusse dabi da se ne da ni uami, ni nami usrocha smetgne, necha prouide oni cogimye to nagerglie, I dastemi Sdravi.

Iz Zadra na 21 Miseza febrara 1638.

Vas ù Isucherstu.

Blas Biscup Nischi, Banofschi, i Liuschi.

Ex. Sellå i Cerque cogie imate dersati.
Sfueti Martim (!) Sella Machurci.
Sfueti Martin Selou coisù posl Polissane.
Vizozane. Suchouare. Gladusse. Islam. Chrupagl. Sfueti Giurai cod babina duba. Tersci. Sfueti Lucha in Comegnone. Podbegnne. Strupnich. Sfueti Giurai. Cassouich. Cerince. Ternuouo. Sfueti Michouil. Bigliane. Sfueti Giurai Corlat. Sfueti Girolam. Prosquich Sa Madonna. Nadin. Sfueti Giurai Crasteuich. Polazza. Lissane.

Historiografska vrijednost Zbornika

Zbornik Franje de Grassisa pruža obilje podataka o crkvenom životu i uopće o prilikama grada Nina i Ninske biskupije, osobito za najteže razdoblje turskih ratova. Isprave koje su u njemu sačuvane omogućuju da bolje osvijetlimo etnički sastav stanovništva na području Ninske biskupije i migracije u vrijeme turskih ratova. Iz različitih

popisa sela, župa, izvještaja Svetoj stolici i jedne vizitacije, te opisa granica Ninske biskupije možemo potanje odrediti sela koja su nekad postojala na tom području, uočiti razloge nastajanja novih sela, toponimiju i ekonomsko stanje Nina. Ujedno isprave u Zborniku pružaju podatke za bolje datiranje i položaj pojedinih crkava na području Ninske biskupije. U nekoliko isprava doneseni su popisi različitih umjetničkih predmeta izrađenih u srebru i zlatu koji su pripadali Ninskoj biskupiji, te se na tri mjesta spominje lokacija negdašnje ninske krstionice.[113]

U Zborniku se nalaze i neke isprave starijeg datuma koje su dosada nepoznate, kao što je npr. isprava iz godine 1323. koja sadrži pismo Mladena, hrvatskog bana, u nekom sporu zemlje u selu Krnezi s međama i granicama koje su u Ninskoj biskupiji, te iz godine 1395. patent ili svjedočanstvo ninskog kaptola splitskom nadbiskupu Andriji o načinu i vremenu pobiranja svih vrsta desetina. Sačuvane su i dvije isprave pisane hrvatski koje su ujedno prevedene i na talijanski, spominje se gramatička škola u Ninu, različiti hospitali i solane, a donesen je u talijanskom prijevodu i arz ili ferman turskog sultana kojim se Franji de Grassisu dopušta da smije slobodno obavljati duhovnu jurisdikciju na teritoriju koji je pod turskom upravom.

Proučavanje izvornih isprava donesenih u Zborniku omogućuje nadalje da se revidiraju podaci koje donose D. Farlati i C. F. Bianchi te da se s više tačnosti pristupi pisanju povijesti Nina i Ninske biskupije. Zbornik postavlja i problem tačnijeg određivanja Lučke i Ličke županije te Banpolja.

Vrijednost je Zbornika i u tome što on kao ovjerovljeno vrelo može poslužiti za bolje čitanje isprava, odnosno za nadopunu nekih povelja koje su objavili T. Smičiklas (Diplomatički zbornik) i Š. Ljubić (Listine). Oni su se, naime, služili prijepisom M. Ruića iz XVIII stoljeća (Privileggi della Magnifica Communità di Nona. Libro quarto). Isto tako G. Praga (Atti e diplomi di Nona 1284—1509) donosi neke isprave, i to dosta pristrano izabrane, prema prijepisima iz XVIII stoljeća koji se nalaze u Naučnoj biblioteci u Zadru.

O Ninu imamo još i drugih isprava koje se čuvaju po arhivima u Zadru, Zagrebu i Veneciji. Dio tih isprava je već doduše objavljen. Međutim, za dalje proučavanje povijesti Nina bilo bi neophodno potrebno izdati u kritičnom izdanju najvažnije isprave koje se odnose na Nin. Već sada je ipak jasno da se u daljem proučavanju ninske prošlosti nikako ne mogu zaobići podaci sadržani u Zborniku Franje de Grassisa.

[113] Bez svestrana proučavanja arhivske građe znaju se donositi određene tvrdnje kao što su to učinili s obzirom na ninsku krstionicu M. Suić — M. Perinić, Revizija iskapanja »Ninskog baptisterija«, Diadora, sv. 2, 1960—1961, str. 319s. Premda arheološka iskapanja treba da dadu konačnu riječ, ipak je prije nego se donese konačan sud potrebno konzultirati i vrela. Svakako, bit će potrebno potanje istražiti veze krstionice svećenika Ivana s ninskim baptisterijem.

A CODEX OF NIN DOCUMENTS FROM THE 13th TO THE 17th CENTURIES

Summary

In the Archive of the Zadar Diocese is preserved a damaged volume written on paper of the size 390 by 270 mm. After being damaged this volume contains 62 nonpaginated pages on which is to be found an Introduction and an *Index* of documents and complements in the Codex, as well as 422 pages of original pagination of text of various different documents and one geographic map of the Nin bishop's diocese. This Codex is meintoned by D. Farlati *(Illyr. sacr.* IV, 233) and C. F. Bianchi *(Zara cristiana* II, 227), who holds that it has vanished. Of the more recent hy torians who consulted the Codes was L. Jelić (*Spomenici grada Nina* — Monuments of the town of Nin), and it is likewise mentioned by I. Ostojić (*Benediktinci u Hrvatskoj II* — The Benidictines in Croatia II). The Codex in question contains documents that relate to the Diocese of Nin, and it includes the period 13th—17th century. The documents were transcribed and given for legal authentification by the Nin Bishop Franjo de Grassis (1667—1677). He gave the Codex the title »*Monumenta Ecclesiae Cathedralis Nonae. Ex antiques, et recentioribus etiam scripturis, et documentis canonice, et in forma probanti decerpta ab Illustrissimo, et Reuerendissimo Domino Francisco de Grassis eiusdem Cathedralis Episcopo. Anno Domini MDCLXXV*«. The Codex itself is known also under the name »*Liber rubeus*«.

By analysing the circumstances in the Nin diocese after the year 1646 and by analysing the life of Bishop F. de Grasis one may conclude that the Codex was most probably written in occasion of a conflict between the Nin Bishop F. de Grassis and the Zadar Archbishop Ivan Evangelist Parzaghi (1669—1688). The Archbishop of Zadar denied the Nin bishop the right to exercise jurisdiction in Zadar, where he resided because of the unfavourable climate regining at Nin. Concerned were most probably also some other rights as well as the borders of the Nin diocese. Collecting of evidence during this conflict was the cause and maybe also the purpose of the Codex itself. This at the same time clarifies the choice of documents which are contained in it. Presented are documents and topographic maps relating to the privileges, estates and boundaries of the Diocese of Nin, documents on tithes and Nin's climate, as well as various different lists of villages and hamlets of the Nin Diocese as well as reports on the merits and health condition of the very Bishop F. de Grassis.

In spite of all those limitations and the specific purpose for which it had come into being the Collection of documents of F. de Grassis still today has a great significance as a historiographic source.

The Codex in question contains also some documents of older dates which so far have been unknown to us, such as for example a document of 1323 containing a letter written by Mladen, Ban of Croatia related to some land dispute in the village of Krneza together with boundaries and borders which are in the Nin diocese, and one document of 1395 in the form of a patent or testimony of the Nin Chapter to the Split Archbishop Andrija about the manner and time of collecting all kinds of tithes. Transcribed are also some other so far unknown documents of the 15th—17th centuries, which are important for the study of the then circumstances on the territories of Nin and Zadar. The documents make it possible to clarify to a better advantage the ethnic composition of the population on the territory of the Diocese of Nin, the migrations during the Turkish wars, to determine with a better precision the villages that ouce existed in this region the monuments and prices of art made in silver and gold belonging to the town of Nin, the location of the former Nin baptistry, the list and condition of the churches in the region of the diocese of Nin. The Codex likewise contains two documents written in Croatian language, the grammatical school and the salt pans at Nin are mentioned and there is likewise in Italian translation a so-called ferman by the Turkish Sultan whereby he allows Franjo de Grassis to exercise the spiritual jurisdiction in the region which is under the Turkish administration. The importance of the Codex consists also in the fact that it is an authenticated source that can serve for better reading and intepretation and correction of certain charters tha were published by T. Smičiklas *(Diplomaički zbornik* — Diplomatic Collection) and by Š. Ljubić *(Listine* — Lists). Namely, the mentioned authors had availed themselves of a transcription by. M. Ruić from the 18th century *(Provileggi dell Magnifica Comminita di Nona.* Libro quarto.«).

For the sake of better insight into the contents of this Codex the author gives likewise a list of all documents contained in it. The documens are classified according tc the dates as they are indicated in the *Index* of the Collection. In some cases the year indicated in the *Index* is actually the earliest year which is being mentioned in the respective document. Within the actual possibilities the author has indicated where is kept the original or the transcription and where the respective documents have been published so far. In some documents which so far have remained unpublished the author contributes a more exhastive contents, and some of them are contributed in complete transcription.

At the end of the paper the author ponts to the importance of this Codex and the need that the documents on Nin should be published which would not be selected so tendencionly as the »*Atti e diplomi di Nona*« compled by G. Praga.